
ŠTÚDIE

ONDREJ III. A RAKÚSKO-UHORSKÝ KONFLIKT V ROKU 1291

PETER ROHÁČ

ROHÁČ, P.: Andrew III. and the Austro-Hungarian Conflict of 1291. *Vojenská história*, 2, 25, 2021, pp 7-33, Bratislava.

The study analyses the genesis of the accession of the last Arpad Hungarian King – Andrew III. (1290-1301) to the throne and his subsequent military conflict with the Austro-Styrian duke, Albert I. Habsburg. This war resulted from the previous fights between the powerful Hungarian house of Kysek and the Austrian duke, culminating in his occupation of several West Hungarian castles and towns in 1289. Andrew III., as a new sovereign, had to react to this situation and regain the occupied territories. He managed to achieve this following the initial border collisions of spring 1291. After the previous poor and chaotic reign of Ladislaus IV., he was able to gather sufficient military potential to invade Austria in the summer of 1291. By ravaging the border territories, conquering the castles as well as demonstrating his power to Vienna, he finally forced his “powerless” opponent to sign the so called Peace of Hainburg on 26 August 1291. Thereby, he regained the occupied areas in the west of the country and at the same time headed off the Habsburg claims of the Hungarian crown.

Keywords: Andrew III., Albert I. Habsburg, House of Kysek, Vienna, Abraham Rufus, Peace of Hainburg 1291.

Genéza nástupu Ondreja III. na uhorský trón v roku 1290, napokon ako aj celá jeho vláda, by bola hodná veľkej románovej či filmovej epopeje v štýle dnes takého obľúbeného žánru fantasy. Aureolu výnimočnosti mu dodáva aj fakt, že bol posledným arpádovským panovníkom vôbec. V tomto príbehu by však nechýbal ani prvok romantizmu, jeho šance získať trón boli totiž veľmi nepravdepodobné. Pochádzal totiž z „bočnej“ línie Arpádovcov, ako potomok Štefana zvaného Pohrobok (1236 – 1272), ktorý prišiel na svet až po smrti svojho otca – kráľa Ondreja II. (1205 – 1235). Štefanova matka Beatrix d’Este (1215 – 1245) musela z krajiny ujsť do Itálie, pred novým kráľom Belom IV.¹ Samotný Štefan sa neskôr snažil uplatniť svoje nároky na trón, avšak neúspešne. Oženil sa síce s príslušníčkou významnej benátskej rodiny Morosiniovcov – Tommasinou, no ani Benátky mu k trónu nepomohli.² Nároky po Štefanovej smrti prešli na jeho syna Ondreja a zostali by len v rovine teórie, nebyť vraždy kráľa Ladislava IV. 10. júla 1290.³

Samotný Ondrej bol pritom vychovávaný v rámci jednej z najmocnejších benátskych šľachtických rodín. Dostal patričné vzdelanie a vyrastal v civilizačne vyspelejšom prostredí

¹ Trochu zmätené rozprávanie o osudoch Beatrix podáva: GOMBOS, Franciscus Albinus. *Chronicon Anonymi Leobensis*. In *Catalogus fontium historiae Hungariae I.*, Budapestini : Ab Academia litterarum de Sancto Stephano rege nominata editus, MCMXXXVII. s. 277, č. 592.

² K Štefanovi pozri napr. NYÁRY, B. Albert. Posthumus István, az utolsó Árpád-király. In *Századok*, 3, 1869, s. 378-396.

³ ŠTEFÁNIK, Martin. Morosiniovci v Uhorsku za vlády Ondreja III. a dve verzie o smrti kráľovnej Tommasin. In *Historický časopis*, 2006, roč. 54, č. 2, s. 188.

kozmpolitných Benátok, čo sa potom odrazilo aj na jeho vláde a v pôsobení Benátčanov či Florentánov v Uhorsku.⁴

Cesta Ondreja III. na uhorský trón

S rastúcou anarchiou a nespokojnosťou s vládou kráľa Ladislava IV. narastali aj prípadné šance Ondreja (Benátčana) na uhorský trón. Morosiniovci sa zaktivizovali v roku 1286, keď bola 6. júna v talianskom Duine (pri Terste) uzatvorená dohoda medzi gorickým grófom Albrechtom a Ondrejovým strýkom Albertinom Morosinim, v mene jeho 21-ročného synovca, s titulom slavónskeho vojvodu, o zásnubách s Albrechtovou dcérou Klárou. Odhliadnuc od toho, že sa táto dohoda napokon nezrealizovala, dokladá to prinajmenšom momentálny záujem podstatného činiteľa v juhoalpском priestore – grófov z Gorice, o spojenie s potencionálnym pretendentom na uhorský trón.⁵

Keďže sa Ondrej v Uhorsku nezdržoval, titul slavónskeho vojvodu bol skôr len nominálny, hoci sa naň, už ako kráľ, vo svojich listinách viackrát odvolával. O období do roku 1290 toho však ohľadom jeho aktivít veľa nevieme. Len predpokladáme, že kráľ Ladislav IV. napokon (z donútenia) akceptoval jeho nástupníctvo.⁶ Možno povedať, že onou poslednou kvapkou za všeobecnej nespokojnosti bol vpád rakúsko-štajerského vojvodu Albrehta I. Habsburského do Uhorska v roku 1289, čo bola reakcia na útoky zo strany rodu z Kyseku (nem. Güns, maď. Kőszeg). Po ich porážke panovník so stratou západného pohraničia krajiny neurobil vôbec nič. Takže minimálne od tohto dátumu sa na Ondrejovu stranu postavil aj mocný rod Kysekovcov, ktorý Albrechtovým útokom stratil svoje majetky na západe. Nespokojné rody, ale najmä preláti, teda stavili na mladého vojvodu a prostredníkom medzi nimi bol istý komes Gyarmanus, ktorého dvakrát vyslali za mladým Ondrejom mimo Uhorska. Neskôr sprevádzal za ním aj jeho strýka Albertina a následne ho priviedol tiež domov do Benátok, za čo získal v roku 1291 dnešné Gornji, resp. Donji Čehi („Chehy“) v Záhrebskom komitáte.⁷ Otázkou potom je, kedy sa tieto posolstvá uskutočnili. Môžeme predpokladať, že to bolo ešte pred Ladislavovou smrťou, niekedy ku koncu roka 1289. Podobne je otázne, kam vlastne odprevádzal Gyarmanus Albertina z Benátok. Listina nehovorí o žiadnej konkrétnej krajine, uvádza len „k nám“ v zmysle osobnom, čo môže byť takmer čokoľvek, teda ako Uhorsko, tak i Rakúsko.

Ďalšie Ondrejove osudy sleduje vo svojej rýmovanej kronike Otakar Štajerský. Predstavuje nám príbeh v trocha romantických farbách, keď hovorí o príchode mladého pretendenta do Uhorska začiatkom roka 1290 na pozvanie Ivana z Kyseku a ostrihomského arcibiskupa Vladimíra (Lodomera). Namiesto vreľého prijatia sa však „markgróf Ondrej d'Este“ ocitol po vylovení v Zadare s malým oddielom v povážlivej situácii. K jeho výprave sa totiž, aj napriek výzvam, ďalší prívrženci nijako nehrnuli, a tak po istom vyčkávaní prijal pozvanie Arnolda (III.) z rodu Hahót na jeho hrad Strigó, dnešná Štrigova na severe Chorvátska. Namiesto podpory ho však Arnold nečakane zajaľ, z čisto zištných dôvodov

⁴ ŠTEFÁNIK, Martin. Počiatky obchodných stykov Uhorska s Benátskou republikou za dynastie Arpádovcov. In *Historický časopis*, roč. 50, 2002, č. 4, s. 566-567.

⁵ WENZEL, Gusztáv. *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus IV.* (CDAC). Pest : A Magyar tudományos akademia, 1862, s. 285-286, č. 181.

⁶ ŠTEFÁNIK, M. *Morosiniovci*, c. d., s. 189.

⁷ „... eo tempore, quando nos adhuc extra terminos Regni nostri fuimus, dictus Comes Gyarmanus semel et secundo exmissione, mandato, et precepto Prelatorum, Baronum et nobilium Regni Hungarie in legacionibus varijs et diuersis ex parte eorundem nobis deferendis... tempore Ducatus nostri domino Albertino fratri nostro karissimo, tam in ueniendo ad nos, quam etiam in conducendo eundem ad patriam suam...“ WENZEL, Gusztáv. *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus V.* (CDAC). Pest : A Magyar tudományos akademia, 1864, s. 24-25, č. 15. ŠTEFÁNIK, M. *Morosiniovci*, c. d., s. 189.

získania výkupného. Keď sa však v tejto nádeji sklamal, odviezol svojho zajatca do Viedne na dvor rakúskeho vojvodu Albrechta I. Habsburského, kde sa tento ocitol v pozícii „čestného zajatca“. Albrecht ho nevydal do Uhorska, snád' aj pod vplyvom svojej manželky Alžbety, s ktorej neterou Klárou bol Ondrej predtým zasnúbený.⁸

Ťažko povedať, aké boli Albrechtove zámery a či kalkuloval s nejakým prípadným zásahom do pomerov v Uhorsku v budúcnosti. Situácia sa však čoskoro radikálne zmenila po zavraždení Ladislava IV. 10. júla 1290. Ondrej tak po svojom prvom neúspešnom pokuse dostal nečakane druhú šancu. Po dobrodružnom úteku z Viedne, na pozvanie emisárov ostrihomského arcibiskupa Vladimíra (Lodoméra), sa znova dostal do Uhorska, kde sa mu dostalo celkom iného prijatia a ako sa zdá aj akceptácie zo strany kléru a významných rodov. Určite však nie všetkých, ako o tom svedčí zápletka s pokusom jeho odporcov získať kráľovskú korunu.⁹ Výrazom toho bola promptná korunovácia v tradičnom korunovačnom centre krajiny, Stoličnom Belehrade.¹⁰ V tomto smere pre nás nehrá zvláštnu rolu, kedy sa tak presne stalo, teda, či napr. tradične uvádzaného 23. júla alebo 29. júla 1290, podstatné je to, že napokon prebehla. Podstatnú úlohu, okrem šľachtických rodov, zohral v prvom rade ostrihomský arcibiskup Vladimír, ktorý netradične „opomenul“ informovať svoju doterajšiu oporu, pápežskú kúriu (v tom čase pápeža Mikuláša IV.) a korunoval mladého Arpádovca.¹¹

Ondrejov úspech, okrem následnej domácej podpory, spočíval v podstate najmä v tom, že bol v pravý čas na pravom mieste a dostal sa do krajiny ako prvý z pretendentov. Otázkou potom je, prečo ostrihomský arcibiskup zmenil svoju dovtedajšiu pro-pápežskú politiku a začal konať na vlastnú päsť? Dá sa povedať, že mu záležalo na vyriešení situácie v krajine a vyhnutie sa bojom o trón by za to riziko určite stálo. V Uhorsku fungovalo niekoľko šľachtických klík a jednou z nich boli aj preláti vedení práve Vladimírom a jeho kolegom kaločským arcibiskupom Jánom (z rodu Hunt-Poznanovcov), ktorí dali prednosť záujmom krajiny, resp. aj svojím vlastným, pred záujmami kúrie. Ondrejovou korunováciou vytvorili fait accompli, a pápežove následné nároky, ktorými mohol narušiť uhorskú suverenitu im v podstate dali za pravdu.¹² Netreba však zabúdať ani na vďačnosť nového kráľa za arcibiskupovu podporu v podobe donácií, ako aj jeho ďalší vplyv na uhorskú politiku. Uhorský prímás bol potom jednou z hlavných postáv krajinského snemu, ktorý sa odohral na prelome augusta a septembra 1290 v Budíne. Sekundoval mu kaločský arcibiskup Ján, celá plejáda biskupov, ako aj magnátov, na čele s vtedajším palatínom Omodejom z rodu Aba. Títo sa stali svedkami kráľovho sľubu zachovávať práva cirkvi a šľachty.¹³

⁸ GOMBOS, Franciscus. Ottokar von Steier. In *Catalogus fontium historiae Hungariae III.*, Budapestini : Ab Academia litterarum de Sancto Stephano rege nominata editus, MCMXXXVIII., s. 1858-1866, č. 4146. PAULER, Gyula. *A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt II.* Budapest : Az Athenaeum Irod. és Nyomdai R. Társulat Kiadása, 1899, s. 527-528. Pozri aj: SZABÓ, Károly. *Kun Laslo. 1272-1290.* Budapest : Mehner Vilmos Kiadása, 1886, s. 154-155. ŠTEFÁNIK, M. *Morosiniovci*, c. d., s. 190.

⁹ Korunu pre Ondreja zachránil stoličnobelehradský prepošť Teodor. RÉVÉSZ, Ferencz. Némethyvári Iván. Élet- és jellemrajz. Befejező közlemény. In *Erdélyi Múzeum. kötet VIII. szám 3*, Kolossvár : Erdélyi múzeum, 1891, s. 223. PAULER, G. *A magyar*, c. d., s. 528, 533-534.

¹⁰ GOMBOS III. Ottokar von Steier. s. 1866, č. 4146.

¹¹ Najnovšie posúva korunováciu na 29. júla maďarský historik: KÁDÁR, Tamás. Az utolsó Árpád-házi uralkodó, III. András király megkoronázásának időpontjához. In *Levéltári Közlemények*, 84 (2013), s. 3-25. KOSZTOLNYIK, Zoltán. III. András és pápai udvar. In *Századok 126 évfolyam, 5-6 szám* 1992, s. 648.

¹² K politike prelátov napr.: HÓMAN, Bálint – SZEKFÜ, Gyula. *Magyar történet I.* Budapest : Királyi Magyar Egyetemi Nyomda - Maecenas Kiadó, 1935/1990, s. 613-614. SZÖCS, Tibor. A nádori intézmény története az árpád - és anjou-kor első felében (1000–1342). Doktori értekezés. Szeged : Szegedi Tudományegyetem, 2013, s. 90-91.

¹³ PAULER, G. *A magyar*, c. d., s. 535-539. K vtedajšej situácii pozri napr.: MRVA, Ivan – SEGEŠ, Vladimír. *Dejiny Uhorska a Slováci*. Bratislava : Perfekt, 2012, s. 51-52.

Ak si odmyslíme chaotický stav a všeobecnú neistotu v krajine, tak prvoradým problémom bola akceptácia zahraničných panovníckych rodov, resp. aj kúrie. Pozícia najväčšieho a aj najlegitimnejšieho konkurenta – neapolských Anjouovcov bola jasná. Tamojšia kráľovná Mária, manželka kráľa Karola II. a sestra zavraždeného Ladislava IV., nikdy neuznala Ondrejovu vládu a delegovala svoje práva na uhorský trón na svojho syna Karola Martela. Ten mohol počítať s podporou na juhu krajiny v primóri, najmä však s podporou kúrie.¹⁴ Na druhej strane boli Anjouovci relatívne ďaleko, takže z ich strany v najbližšom čase nemuselo Ondrejovi hroziť bezprostredné nebezpečenstvo. Ostatne sa zdá, že v tomto smere hľadal cestičky k nepriateľom Anjouovcov na Sicílii, v podobe kontaktov s Aragónskom. Snáď by o tom svedčili aj styky zo sicílskym, resp. od r. 1291 aj aragónskym kráľom Jakubom II., či jeho bratom Fridrichom, v rokoch 1290 – 1292/96.¹⁵

Druhým a podstatne bližším konkurentom však boli, vďaka vyfabulovaným nárokom – Habsburgovci. V prvom rade na konci augusta 1290 na dvorskom sneme v Erfurte si nemecký kráľ Rudolf I. Habsburský zrazu spomenul, že kedysi dávno uhorský kráľ Belo IV. v čase mongolského vpádu mal za sľub pomoci, ináč nikdy nesplnenom, zložiť vtedajšiemu nemeckému cisárovi Fridrichovi II., prostredníctvom vacovského biskupa, „vazalský sľub“. Keďže Ladislav IV. zomrel bez dediča, jednoducho vyhlásil Uhorské kráľovstvo za uprázdnené ríšske léno a následne ho udelil svojmu synovi Albrechtovi I.¹⁶ Keďže však Albrecht v tomto smere, aspoň teda pokiaľ vieme, nevyvíjal žiadnu aktivitu, môžeme snáď celý tento alibistický paškvil pokladať len za obyčajný kalkul a „investíciu“ do budúcnosti. Dôvodom Albrechtovej nečinnosti mohla byť pritom predpokladaná „dohoda“ medzi jeho otcom, nemeckým kráľom Rudolfom I. Habsburským a neapolským kráľom Karolom II., z konca apríla 1291, ktorou sa Habsburg pravdepodobne vzdal práv na Uhorsko. Svoju rolu iste tiež zohrala skutočnosť, že Rudolfova dcéra Klementia a Karolov syn – Karol Martel boli už od roku 1281 manželmi. No samotný Albrecht mal v rukách ešte iný, podstatnejší tromf. Bola ním okupácia západouhorského pohraničia od Záhoria a Trnavy, cez Bratislavu, Mošon, Šopron a Kysek až po dnešné Slovinsko. To bol výsledok jeho trojfázovej vojenskej kampane z predošlého roka 1289, keď sa zmocnil prakticky všetkých hradov nepriateľských Kysekovcov.¹⁷

Nadšený z habsburskej politiky rozhodne nebol ani pápež Mikuláš IV. (1288 – 1292), ktorý sa vytasil s nárokmi cirkvi na uhorský trón a viackrát vehementne protestoval, ako napr. v januári 1291, listinne i pomocou svojho legáta Jána biskupa esinského, proti tejto „uzurpácii“. Jeho legát, resp. aj listy, smerovali prirodzene aj do Uhorska.¹⁸ Kúria tým v podstate iba kliesnila cestu Anjouovskému kandidátovi Karolovi Martelovi.

Inou komplikáciou pre mladého kráľa a v podstate priamou hrozbou bolo objavenie sa pretendenta na trón v osobe vydávajúcej sa za vojvodu Ondreja, brata predošlého kráľa

¹⁴ Celkovo k nárokom Anjouovcov napr.: PERNIŠ, Jaroslav. *Anjouovci. Princovia s kvetmi talie*. Bratislava : Ikar, 2016, s. 47-55.

¹⁵ O kontaktoch svedčia doklady o výmenách posolstiev. GOMBOS, Franciscus Albinus. *Iacobus (Iayme II) rex Maioricarum*. In *Catalogus fontium historiae Hungariae II.*, Budapestini : Ab Academia litterarum de Sancto Stephano rege nominata editus, MCMXXXVII. s. 1223-1225, č. 3005-3009.

¹⁶ FEJÉR, Georgii. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis VI./1.* (CDH) Budae : Typis typogr. Regiae universitatis Ungaricae, s. 47-48. Celkovo k tomu pozri: HÓMAN, B. *Magyar*; c. d., s. 612.

¹⁷ K vzťahom Habsburgovcov a Anjouovcov pozri napr.: PERNIŠ, J. *Anjouovci*, c. d. 15, s. 52. Ohľadom sobáša Karola Martela a Klementie: KRIEGER, Karl-Friedrich. *Habsburkové ve středověku*. Praha : Argo, 2003, s. 56-57. K Albrechtovej kampani proti Kysekovcom: ROHÁČ, Peter. Rod Kysekovcov v boji proti uhorskému kráľovi Ladislavovi IV. a rakúskemu vojvodovi Albrechtovi I. v rokoch 1284 – 1290. In *Vojenská história*, 4/2018, s. 52-81.

¹⁸ CDAC V. s. 13, č. 8, s. 38-40, č. 25. Celkovo k postojom kúrie pozri: KOSZTOLNYIK, Z. *III. András*, c. d., s. 647-649.

Ladislava IV., ktorý však zomrel ešte v roku 1278. Tento aspirant sa mal objaviť v Krakovsku a podľa neskoršej poľskej kroniky zo 16. stor. mal získať nielen podporu Přemysla II. Veľkopoľského (v rokoch 1290 – 1291 aj krakovského vojvodu), ale aj „*akýchsi Uhrov*“, ktorí ho vraj povolali do krajiny po smrti Ladislava IV. Poľský kronikár si však všima len jeho smrť utopením v rieke Nida (prítok Visly) a pohreb v sandeckom kláštore.¹⁹ Podstatne starší zdroj uvádza len krátku informáciu o tom, že sa objavil niekto, kto sa označoval za Ladislavovho brata, chcel sa násilím zmocniť vlády, no utopil sa.²⁰ Veľa svetla do tejto záležitosti nevnáša ani listina Ondreja III. z konca augusta 1291 pre Juraja syna Šimona (pána Solivaru pri Prešove z rodu Boksa), ktorého kráľ, na radu barónov, vyslal prenasledovať „onoho vojvodu“. Poukazuje to akurát na skutočnosť, že samotný Juraj, ktorý sa vojensky osvedčil už za Ladislava IV., dostal príležitosť preukázať svoje služby aj novému kráľovi a uspel. Lži-Ondrej sa tak najskôr dostal do krajiny, no Jurajov oddiel, tvorený aj jeho príbuznými, ho z nej jednoducho vytlačil. Takže napokon môžeme spoločne so Záborským skonštatovať, že „*či sa potom človečisko utopilo, či kam podelo, na tom nemnoho záležť*“, pretože to bola len krátka komplikácia.²¹ Ukázala však dôležitosť zabezpečenia severnej hranice krajiny a nadviazania na tradičné spojenectvo s Krakovskom.

Podstatná bola pre mladého kráľa aj otázka zaistenia budúcnosti dynastie. V tomto smere sa Ondrej, resp. jeho poradcovia, obrátili do tradične spriaznenej oblasti Poľska. Pánom Krakova bol v tom čase, aspoň dočasne, sandomierske knieža Vladislav Lokietek. Situácia bola však preň mimoriadne komplikovaná, pretože v boji o dedičstvo po zomrelom kniežati Leškovi Čiernom mal konkurentov nielen v poľských kniežatách, ale najmä v českom kráľovi Václavovi II. Takže, keď sa na jeho dvore v septembri 1290 objavilo uhorské posolstvo, určite mu spojenec prišiel vhod. Na čele poslov stál stoličnobelehradský prepošt a vicekancelár Teodor. Zdá sa, že rokovania prebehli rýchlo a vyvolenou sa stala Fenenna, dcéra Vladislavovho brata Siemomysla Kujavského. Svadba sa potom mohla konať niekedy v novembri na území Slovenska, snáď na Spiši, kde sa v tom čase zdržiaval mladý kráľ v sprievode oboch uhorských arcibiskupov.²²

Pri svojej obhliadke krajiny a upevňovaní si vlády následne Ondrej navštívil horné Potisie a v januári 1291 aj Sedmohradsko.²³ Pozitívom bolo, že si získal väčšinu krajiny, pravda, okrem Prímoria, ktoré nebolo nadšené z „Benátčana“ na tróne, no zdalo sa, že konsolidácia bola na dobrej ceste.²⁴

Do celkovej mozaiky nám však chýba ešte „český kamienok“, je tu totiž aj otázka postoja českého kráľa Václava II., ktorý si mohol po matke tiež robiť nároky na uhorský trón. No jeho expanzné snahy smerovali v tom čase do Poľska, takže z tejto strany nebezpečenstvo pre Ondreja III. nehrozilo. Schôdzka oboch panovníkov v Hodoníne sa však nemohla

¹⁹ GOMBOS, II. Mathias Miechovius, s. 1607, č. 3673.

²⁰ GOMBOS I. *Cronicon Austriacum anonymi*, c. d., s. 515, č. 1215.

²¹ CDH VI./1, s. 123. RÁBIK, Vladimír. Spišský župan Balduin (1290-1301) a spoločenské pomery na Spiši za vlády posledného Arpádovca. In *Studia archaeologica Slovaca mediaevalia V. Človek - sacrum - prostredie*, Levoča – Kláštorisko : 2006, s. s. 27-28. ZÁBORSKÝ, Jonáš. Dejiny kráľovstva uhorského od počiatkov do časov Žigmundových. Bratislava : Slovart, 2012, s. 475-476. PAULER, G. *A magyar*, c. d., s. 540.

²² O Teodorových zásluhách sa zmieňuje kráľovna Fenenna v listine z roku 1291. WENZEL, Gusztáv. *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus X.* (CDAC) Budapest : A Magyar tudományos akadémia, 1873, s. 36-37, č. 28. Ondrej III. sa zdržiaval 23. októbra pri Prešove: RA II./4, s. 25, č. 3672, 2. novembra bol v Spišských Vlachoch. SZENTPÉTERY, Emerici – BORSA, Iván. *Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica. II./4.* (RA)Budapest : Akadémiai kiadó, 1986, s. 25, č. 3673 a 29. novembra na Spišskom hrade. RA II./4, s. 27, č. 3677. Celkovo k spišskému pobytu kráľa: RÁBIK, V. *Spišský*, c. d., s. 25-29.

²³ PAULER, G. *A magyar*, c. d., s. 540-543.

²⁴ HÓMAN, B. *Magyar*, c. d., s. 615-616.

uskutočniť na jeseň 1290, ako tvrdí autor *Zbraslavskej kroniky*, ale najskôr až začiatkom roka 1291 (medzi februárom a aprílom). Jej výsledky nepoznáme, no spoločný záujem áno. Bolo ním nepriateľstvo voči vojvodovi Albrechtovi, Václav sa totiž, okrem iných rozporov, mohol cítiť ohrozený práve jeho uhorskými aspiráciami. Nemuselo ísť priamo o česko-uhorské spojenectvo, no obaja panovníci potrebovali vzájomnú neutralitu, a to bolo rozhodujúce.²⁵

Pohraničné zrážky s Rakúšanmi a prípravy na vojnu

Po konsolidácii svojho postavenia na značnej časti územia predstavoval pre mladého panovníka prvoradý problém západ krajiny. Nároky Albrechta Habsburského na uhorský trón boli skôr v teoretickej rovine, no jeho držba celého západného pohraničia, bola už pálčivejšou záležitosťou. Albrechtove posádky totiž od roku 1289 ovládali množstvo hradov a miest od nášho Šaštína a Trnavy, cez Bratislavu a Mošon(magyaróvár) až po sériu hradov v dnešnom Burgenlande, vrátane mesta Šopron. Rovnako sa to týkalo aj samotného hradu a mesta Kysek.²⁶ Okrem toho, že ich opätovný zisk bol hlavným dôvodom, prečo Kysekovci povolali Ondreja do krajiny, sa tento musel prejavovať ako rozhodný vládca a ukázať, že mu záleží na zisku stratených území, nehovoriac o prinavrátení prestíže, ktorá za vlády Ladislava IV. značne upadla. V opačnom prípade by stratil podporu Kysekovcov.

Prv, než sa táto otázka začala naozaj riešiť, však niekedy na jar 1291, došlo k menším stretom v pohraničí so Štajerskom i Rakúskom. Ich spúšťačom bolo obsadenie Mošonského hradu, maď. Óvár, pred polovicou apríla menším kráľovským vojskom. To by potvrdzoval aj odkaz bratislavského jobagióna Jána, syna Petra, spred Veľkej noci 1291, ktorým daroval svoju dedinu Veľké Tŕnie – dnešné Vinosady pri Pezinku, Bratislavskej kapitule. Urobil tak práve na Mošonskom hrade. V listine sa síce nespomína žiadna výprava, no v potvrdení tejto donácie kráľom kapitule v nasledujúcom roku už po Jánovej smrti, sa hovorí o jeho pobyte v Mošoni, kde ťažko ochorel. Následne sa uvádza i účasť na výprave proti Albrechtovi, kde bol ťažko zranený. V porovnaní s Rakúskom, resp. Čechami, je tento testament pred či počas ťaženia v uhorských pomeroch pomerne vzácnym dokladom.²⁷ Ak obsadenie Mošonu pokladala kráľovská rada za dostatočnú demonštráciu sily určenú Albrechtovi, tak sa mýlila. No Ondrej sa najprv, aspoň formálne, pokúsil o mierové riešenie problému. Niekedy počas Veľkej noci, ktorá v roku 1291 pripadla na 22. apríla,²⁸ uhorskí vyslanci predložili Albrechtovi požiadavku vrátenia obsadených hradov. Vojvoda však tento „naivný“ návrh odmietol.²⁹ Vojenskému riešeniu tak už nestálo v ceste nič a vzápätí sa rozhoreli zrážky pozdĺž západnej hranice. Presné okolnosti nám unikajú, no jedným z aktérov vpádu na štajerské územie bol magister Štefan z rodu Hahót. Ten, podľa listiny

²⁵ Problémom zostala uhorská podpora Vladislava Lokietka. ANTONÍN, Robert. *Zahraniční politika krále Václava II. v letech 1283-1300*. Brno : Matice moravská, 2009, s. 153-157.

²⁶ ROHÁČ, P. *Rod Kysekovcov*, c. d., s. 68-73.

²⁷ PAULER, G. *A magyar*, c. d., s. 548. CDAC V. s. 23-55, č. 33. Potvrdenie donácie Ondrejom III. z roku 1292: CDH VI./1. s. 196-198. LYSÁ, Žofia. *Bratislava na ceste k privilégiumu 1291. Štúdie k dejinám Bratislavy v 13. storočí*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2014, s. 108-109. K darovanej lokalite pozri: HRUBÝ, Tomáš. *Osídlenie Dolného Považia v stredoveku. Príspevok k dejinám sídelného vývoja západného Slovenska*. Kraków – Trnava : Spolok Slovákov v Poľsku a FF Trnavskej univerzity v Trnave, 2015, s. 87.

²⁸ FEJÉR, Georgii. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis VII./2*, (CDH). Budae : Typis typogr. Regiae universitatis Ungaricae, 1832, s. 345.

²⁹ PAULER, G. *A magyar*, c. d., s. 548. ZSOLDOS, Attila. *Magyarország világi archontológiája 1000-1301*. Budapest : História-MTA Történettudományi intézete, 2011, s. 23. SZOVÁK, Kornél – ZSOLDOS, Attila. *Szent István és III. András*. Budapest : Kossuth kiadó, 2003, s. 171.

Ondreja III. zo 14. júla 1291, so svojimi ľuďmi a oddielmi iných barónov vpadol do oblasti Ptuja v dnešnom Slovinsku. Výpad však nebol úspešný, pretože v následnej bitke uhorský oddiel utrpel porážku a samotný Štefan, pod ktorým padol jeho koň, sa zachránil len vďaka tomu, že mu jeho servient Peter, syn komesa Feuncha, poskytol vlastného koňa. Tak dokázal uniknúť, no servient v boji padol.³⁰ Do tohto obdobia by potom mohla spadať aj obrana chorvátskych pohraničných hradov Medvedgrad nad Záhrebom a Kalnik južne od Varaždína, ktoré bránili Gardun, syn Garduna a jeho brat Vlkoslav.³¹ Podobne, niekedy na jar 1291, došlo k zrážkam aj o niečo severnejšie. V listine z 21. júla 1291 sa spomínajú boje, ktorých sa zúčastnili komes Mikuláš zvaný Wez, Bernard, Konrád a Seyrfid(us) synovia Hertuegha (z rodu Csem). Podľa narácie sa síce môže zdať, že sa zúčastnili boja, proti „útokom Nemcov“, no skôr môžeme predpokladať útok uhorských oddielov a prípadný pokus obsadiť hrad Rechnitz z rúk rakúskej posádky, v boji pod ktorým bol Bernard „ťažko zranený“. Navyše, pod hradom sv. Michala, najskôr dnešný Sankt Michael im Burgenland, asi 25 km juhozápadne od predošlého, bol komes Mikuláš zranený strelou z kuše (balisty).³² Na týchto bojoch v pohraničí sa zúčastnili aj v Mikuláš z Kyseku a jeho bratia, ktorých mal kráľ poslať brániť pohraničie Železnohradského a Zaliankeho komitátu. Urobiť tak mali „so svojimi druhmi, priateľmi a ľuďmi prijatými z iných oblastí“, čo by dokladalo ich vlastnú vojenskú družinu (bandérium), resp. aj účasť žoldnierov.³³

Spomínané zrážky jasne poukazovali na problém so západným susedom, aj keď „riešený“ len na lokálnej úrovni. Na tej centrálnej, sa v naráciach kráľovských listín začali opäť objavovať výpady proti Nemcom, ako „úhlavným nepriateľom nášho kráľovstva“, také časté za Ladislava IV., len osobu českého kráľa nahradil rakúsky vojvoda.

Zvolanie armády a vôbec prípravy na vojnu si pravdaže vyžadujú svoj čas. V uhorskom kráľovstve sa využíval špecifický spôsob datovania tzv. „*residentia exercitus regis*“ uvádzajúci odročenie súdneho pojednávania z dôvodu zvolania kráľovského vojska a účasti stránky(-ok) na ťažení. Zvyčajne sa uvádzal termín rozpustenia vojska, ale dalo sa to chápať aj v zmysle nástupu, teda začiatku ťaženia. Pre nás je zaujímavá listina nového palatína Mikuláša z rodu Kysekovcov (od februára 1291 nahradil Omodeja Abu) z 12. júna, kde sa uvádza „*residentia exercitus*“ zo 7. júna. V tomto smere by sme mohli teda uvažovať o zvolaní armády niekedy na koniec júna či začiatok júla 1291.³⁴

Samotný kráľ prevzal 29. júna 1291 v Stoličnom Belehrade „bojovú“ zástavu z tamojšieho chrámu a zdržiaval sa tam aj 3. júla.³⁵ V rovnaký deň vydal listinu aj pre spomínaného

³⁰ CDH VI./1, s. 146-147. PAULER, G. *A magyar, c. d.*, s. 547. WERTNER, Mór. Az 1291. évi magyar-osztrák hadjárat. In *Hadtörténelmi Közlemények, XVII.* Budapest 1916, s. 354. Autor však odmieta Paulerovo stotožnenie hradu „Potul“ z listiny s Ptujom. Kladie ho síce do župy Zala, no bez konkrétnej identifikácie. Napr. KARACSONYI, János. *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig II. kötet.* Budapest : A Magyar Tudományos Akadémia, 1901, s. 129, nespomína žiadnu dnešnú lokalitu.

³¹ Listina z 29. júna 1291. NAGY, Emerici. *Codex diplomaticus patrius VIII.* (CDP) Jaurini, Budapestini : Typis Victoris Sauerwein, Typis societatis Franklinianae, 1891, s. 295-296, č. 243.

³² „...*Werharch contra insultum Teothonicorum... inuadere confinia Regni nostri, sub castro Ruhanch cum ipsis Teothonicis pugnando strenne extitit letaliter uulneratus. Sub castro eciam Sancti Michaelis... Comes Nicolaus... baliste iaculo extitit sauciaitus...*“ CDAC XII. s. 503-504, č. 417. WERTNER, M. *Az 1291, c. d.*, s. 353.

³³ ZSOLDOS, Attila. *Vitézek, ispánok, oligarchák Tanulmányok a társadalom- és a hadtörténetírás Határvidékéről.* Budapest : HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2016, s. 30.

³⁴ WENZEL, Gusztáv. *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus XII.* (CDAC) Budapest : A Magyar tudományos akademia, 1874, s. 513, č. 423. NOVÁK, Jozef. *Residentia exercitus regis. Špeciálny spôsob datovania v Uhorsku.* In *Historické štúdie I.* Bratislava : SAV, 1955, s. 220-221, 227, 229.

³⁵ CDAC X. s. 26, č. 16 a s. 22-23, č. 17.

komesa Garduna, ktorý mal ako „*prvý medzi prvými*“ doraziť predtým k panovníkovi do Budína, no ten ho poslal naspäť, aby bránil chorvátske pohraničie v okolí Záhrebu. Pauler uvádza, že dôvodom mali byť obavy pred akciami prívržencov Anjouovcov, no nemožno vylúčiť ani jeho obranu pred útokom zo západu. Najskôr však bolo pre kráľa podstatné mať v chorvátskom pohraničí jednoducho svojho človeka, nech by už hrozba prišla odkiaľkoľvek.³⁶ Následne sa Ondrej vydal s armádou cez Komárom (8. júla) do Rábu, kde sa 10. júla v listine pre magistra Duruzlava spomína množstvo prominentných svedkov, vrátane oboch uhorských arcibiskupov a ich kolegu zo Splitu. Z uhorských biskupov nechýbal prakticky nikto a podobne to bolo aj s najvyššími krajinskými hodnosťami, na čele s taverníkom Ivanom z Kyseku a jeho bratmi Mikulášom, palatínom a Henrichom, slavónskym bánom, ako aj Rolandom sedmohradským vojvodom.³⁷ Pri Rábe sa kráľ zdržal niekoľko dní, keďže 14. júla bol ešte pri neďalekom moste Abda na rieke Rába, takže túto oblasť môžeme označiť, na základe prítomnosti uhorských elit a blízkosti k pohraničiu, za miesto zhromaždenia uhorskej armády.³⁸ Potom 18. júla už bola armáda na hraniciach Rakúska, na území dnešnej Petržalky (Flenschendorf – Wlocendorf).³⁹

Ondrej teda dokázal zhromaždiť podstatnú časť vojenského potenciálu krajiny. Ťažko síce možno hovoriť o 80 000 mužoch, ako preháňa Rakúska anonymná kronika, no i tak sa počty mohli pohybovať okolo štvrtiny či pätiny spomínaného množstva. V jej rámci uvádza navyše aj Valachov, Ruténov či Kumánov.⁴⁰ Celkovo možno povedať, že mladý kráľ priniesol akoby novú krv a dokázal zhromaždiť sily, ktoré boli adekvátnou odpoveďou na predoslé Albrechtove akcie. Jednoznačne to bolo riziko, predsa len, Ondrej III. sedel na tróne necelý rok, a to vo vnútorné rozvrátenej krajine, pričom sa chystal napadnúť územie nemeckej ríše a navyše územie syna vládnuceho nemeckého kráľa. Prvoradé bolo, že krajina mala opäť panovníka, ako „zjednocujúci“ faktor, no nemožno podceňovať ani „vlastenecké“ tendencie a odpor voči okupantom.

Uhorský vpád do Rakúska a dobývanie hradu Rohrau

Čo sa týka kronikárskych záznamov, sú značne skúpe na informácie a v podstate len dvojica kroník si všima uhorský vpád do Rakúska ako-tak obsérnejšie. Annales Florianenses spomínajú iba obsadenie a vyplienenie územia medzi Litavou a Viedňou, ako aj skutočnosť, že Albrecht „*kvôli bolesti zo smrti svojho otca, kráľa Rudolfa* (15. júla 1291) *a rebélii ministeriálov nemal síl na odpor*“.⁴¹ O niečo obsérnejšia je pri opise plienenia Rakúska anonymná kronika, ktorá hovorí o dobývaní „*akýchsi opevnení*“, ničení kostolov a odvádzaní obyvateľstva do zajatia. Uvádza aj plienenie obilia v čase žatvy či jeho spálenie a pošliapanie koňmi, čo trvalo šesť týždňov a malo mať na krajinu horší dopad než to, čo Rakúsko zažilo pri niekdajšom vpáde kráľa Bela IV.⁴² Samozrejme, je tu ešte rýmovaná kronika Otakara Štajerského, no tá sa skôr vyžíva v opisoch plienenia a brutality uhorských

³⁶ CDP VIII. s. 295-296, č. 243. PAULER, G. *A magyar*, c. d., s. 548.

³⁷ CDH VI./1, s. 116-118.

³⁸ CDP VIII. s. 446, č. 367.

³⁹ CDAC V. s. 51-53, č. 32. PAULER, G. *A magyar*, c. d., s. 550. Celkovo k itineráru: WERTNER, M. *Az 1291*, c. d., s. 357.

⁴⁰ GOMBOS I. *Chronicum Austriacum anonymi*, s. 515, č. 1215. Časovo bližšie Annales Florianenses spomínajú aj Tatárov, čo však mohol byť omyl, pre podobnosť výstroja s Kumánmi. GOMBOS I. *Annales Florianenses*, c. d., s. 129, č. 307.

⁴¹ GOMBOS I. *Annales Florianenses*, c. d., s. 129, č. 307.

⁴² GOMBOS I. *Chronicum Austriacum anonymi*, c. d., s. 515, č. 1215.

oddielov, resp. oslave, či obhajobe „hrdinského“ vojvodu Albrechta a útokoch na tradičného nepriateľa Ivana z Kyseku.⁴³

Prvý úder hlavnej uhorskej armády napokon dopadol na hrad Rohrau, ležiaci na pohraničnej rieke Litava. Uhorské oddiely ho začali dobývať a nezaobišlo sa to, prirodzene, bez strát a zranení, ktoré potom figurujú v naráciách niekoľkých donačných listín Ondreja III. Jedným z odmenených bol v roku 1291 Bychov syn Silvestra z Mošonu („de Owar“), ktorý pod spomínaným hradom stratil dvoch servientov.⁴⁴ V listine z 10. augusta, ešte počas ťaženia, sa uvádza spoločne s bratom Seyfridom a ďalšími desiatimi šľachticmi z Mošonu, kde sa spomína ich predošlý boj proti Albrechtovi (v roku 1289), ale aj účasť na dobývaní Rohrau, Petronellu a ďalších hradov v Rakúsku.⁴⁵ Pri dobývaní hradu padol napr. Mikuláš z rodu Puk (resp. Pok).⁴⁶ Ťažké zranenie utrpel, podľa listiny z roku 1292, kráľov panoš Vavrínek, syn magistra Fila.⁴⁷ Podobne dopadol tiež Mikuláš, syn komesa Jakuba z rodu Buken.⁴⁸ Vyd a Ján, synovia komesa Petra s prídomkom „de Turdemicz“, z neďalekej lokality Nickelsdorf v Rakúsku, sa tiež zúčastnili dobývania viacerých hradov, vrátane Rohrau. Vyd si pritom, „nebojac sa hádzaných kameňov“, z jedného z bojov odniesol zmrzačenú nohu.⁴⁹ Ťažké rany, snáď pod tým istým hradom (v listine ako „Boro“) mali utpieť aj bratia Herbord a Ján synovia Vitalisa zo Železnohradského komitátu.⁵⁰ Z územia Slovenska sa obliehania zúčastnil komes Michal, brat spišského kanonika Mareka, za čo dostali majetok Korytné na Spiši. Je to trocha zvláštne, pretože skôr by sme mohli predpokladať jeho účasť v bojoch na našom území.

Iná listina z roku 1293 spomína ťažké zranenia magistra Pyrina, ktoré utrpel pri dobývaní nemenovaného hradu v Rakúsku. Nemáme istotu, že išlo o Rohrau. No skutočnosť, že za to dostal dnešné Harakovce („terra Sygra“) na Spiši, sotva kilometer južne od vyššie spomínaného Korytného komesa Michala, by mohla naznačovať ich spoločnú účasť.⁵¹

Podstatnou je však najmä listina z 21. júla 1291, podľa ktorej pod spomínaným hradom bojovali už zmienení komes Mikuláš zvaný Wez a jeho bratia, pričom ich príbuzný Ján Nemec pri dobývaní padol. Maďarská historiografia tento dátum pokladá za čas, keď už bol Rohrau v uhorských rukách. Takže o hrad sa bojovalo zhruba medzi 18. a 21. júlom 1291.⁵²

Už samotný počet zmienených listín týkajúcich sa dobývania Rohrau poukazuje na dôležitosť jeho získania, resp. na prvý podstatný vojenský úspech nového kráľa. Okrem naračných správ o samotnej Viedni je to vlastne druhý najvyšší počet zmienok z celého ťaženia ohľadom nejakej lokality. Ostatné hrady sa v nich totiž len občas mihli, no bez detailov. K ich dobývaniu môžeme potom zaradiť len všeobecne ladené zmienky, ako v prípade Andreja, syna Chuguda z Veľkej Lúče, asi 10 km západne od Dunajskej Stredy,

⁴³ GOMBOS III. *Franciscus. Ottokar von Steier*, c. d., s. 1869-1876, č. 4146.

⁴⁴ CDAC XII. s. 501-502, č. 416. PAULER, G. *A magyar*, c. d., s. 550.

⁴⁵ RA II./4. s. 67-68, č. 3784.

⁴⁶ Listina zo 6. augusta 1291. CDAC X. s. 33-34, č. 25. KARACSONYI, J. *A magyar*, c. d., s. 442.

⁴⁷ CDAC XII., s. 528-529, č. 432

⁴⁸ RA II./4., s. 102, č. 3881.

⁴⁹ Listina z roku 1294 spomína aj ich brata, magistra Pavla, hontianskeho prepošta. CDH VI./1, s. 288-291.

⁵⁰ Listina z roku 1293. CDAC V., s. 77-79, č. 49.

⁵¹ Listina z roku 1297. CDH VI./2, s. 75-79. WERTNER, M. *Az 1291*, c. d., s. 382. LABANC, Peter. *Vývoj šľachty na Spiši do začiatku 14. storočia*. Trnava – Krakow 2013, s. 86. K magistrovi Pyrinovi: CDH VI./1, s. 247-250.

⁵² CDAC XII., s. 503-504, č. 417. PAULER, G. *A magyar*, c. d., s. 551. WERTNER, M. *Az 1291*, c. d., s. 358.

ktorý sa zúčastnil dobývania nemenovaných rakúskych hradov.⁵³ Rovnaký prípad predstavuje listina z roku 1294, podľa ktorej za totožné služby dostal Ivanka, syn komesa Andreja, dnešnú Štefanovú, asi 15 km južne od Nitry.⁵⁴ Z roku 1300 pochádza kráľovská listina, potvrdzujúca inú donáciu z roku 1293, na Svätý Kríž („*terram Chrmone*“) pre magistra Mikuláša, syna Stepcka, tiež za dobývanie nešpecifikovaných rakúskych hradov.⁵⁵ Ešte na jeseň 1291 sa spomínajú rovnaké zásluhy aj v prípade báčskeho župana Jána, syna komesa Enárda.⁵⁶ Dobývanie sa zúčastnil tiež predtým spomínaný Juraj, syn Šimona, zakladateľ rodu Šošovcov. Išlo o starého harcovníka z bojov s Čechmi, Nemcami, Mongolmi, ale aj domácimi povstalcami v 70. a 80. rokoch 13. storočia. Zo svojho panstva Solivar (pri Prešove) vydržoval určite početnú družinu, s ktorou mohol byť jedným z vodcov časti kráľovských oddielov dobývajúcich menšie rakúske hrady. Pritom, podľa potvrdenia donácie na jeho majetky zo septembra 1291 a jej kvetnatej narácie sa „*nebál postaviť osudu*“, ale viacerí jeho príbuzní a servienti pritom utrpeli ťažké zranenia.⁵⁷ V roku 1300 kráľ povýšil Jóbua, syna Ivanku z Plášťoviec, ako aj deväť jeho bratov a príbuzných zo stavu jobagiónov hontianskeho hradu medzi šľachticov, okrem iného, aj za „*udatný boj*“ pri dobývaní hradov v rakúskom pohraničí.⁵⁸ Rovnako to možno povedať aj o oddieloch niektorých uhorských prelátov.

Boje pred Viedňou

Mobilné uhorské jazdecké jednotky zatiaľ stihli vyplieniť široké okolie pohraničia a ďalšie menšie hrady, ako napr. Prellenkirchen, Petronell, či Schwadorf pred Viedňou, sa buď vzdali alebo boli rýchlo dobyté.⁵⁹ Nikde ale nepočujeme, že sa nejaké rakúske oddiely postavili na odpor. Výnimku, okrem samotnej Viedne, predstavuje listina z marca 1293, podľa ktorej došlo k jazdeckému boju pred (Viedenským) Novým mestom. V ňom sa mal vyznamenať, pred zrakom kráľa, komes Martin, syn Emecha z Devecseru (pri Vespríme). Správa uvádza boj proti nepriateľskému šiku, v ktorom Martin zabil akéhosi nemeckého rytiera, takže môžeme predpokladať uhorské víťazstvo. To dokladá, ak si odmyslíme prípadnú uhorskú početnú prevahu, prítomnosť ťažkej rytierskej jazdy aj v kráľovskej armáde.⁶⁰ Podľa troch listín sa zdržiaval Ondrej III. v tábore pod hradom „*Wolter*“, dnešný Unterwaltersdorf, zhruba v polovici cesty medzi Viedenským Novým Mestom a Viedňou, a to minimálne 2., 4. a 6. augusta 1291.⁶¹ Spomínanú zrážku pred Viedenským Novým Mestom by sme mohli určiť na koniec júla, pretože z tábora „*pod hradom Wolter*“ tiahol kráľ k Viedni, kde bol najneskôr 9. augusta. Ak budeme veriť štajerskému kronikárovi, 23. júla 1291 sa nachádzal kráľ v tábore na vrchu Königsberg, južne od Fischamendu, kde sa vraj zdržal päť

⁵³ CDAC X, s. 258-260, č. 164.

⁵⁴ Druhou darovanou lokalitou bola „*Kucha*“. CDH VI./1, s. 299-301.

⁵⁵ CDAC X, s. 368-369, č. 242.

⁵⁶ CDAC XII, s. 509-510, č. 420.

⁵⁷ CDH VI./1, s. 123-125.

⁵⁸ KUBÍNYI, Ferencz. *Oklevelek hontvármegyei magán-levéltárakból. Első rész 1256–1399. Diplomatarium Hontense. Pars prima.* Budapešť 1888, s. 47-49, č. 33.

⁵⁹ PAULER, G. *A magyar*, c. d., s. 551. WERTNER, M. *Az 1291*, c. d., s. 358.

⁶⁰ RA II./4, s. 111, č. 3912. Ohľadom vtedajšej stratégie, taktiky, spôsobu boja, ako aj výzbroje a výstroja pozri: SEGEŠ, Vladimír. *Od rytierstva po žoldnierstvo. Stredoveké vojenstvo v Uhorsku so zreteľom na Slovensko.* Bratislava : MO SR vo Vyd. a inf. agentúre, 2004, s. 97-101, 110-119, 162-166. ISBN 80-88842-73-5.

⁶¹ CDP VIII, s. 298-299, č. 246. RA II./4, s. 66, č. 3780. a CDAC X, s. 33-34, č. 25.

dní a následne sa mal utáboriť pri Schwechate okolo 27. júla.⁶² Na predpokladanú akciu pri Viedenskom Novom Meste s účasťou kráľa, by nám tak zostal čas zhruba medzi 28. júlom a 1. augustom, teda päť dní. Je to dostatočný čas na presun od Schwechatu na juh, vzdušnou čiarou asi 45 km a potom asi 25 km naspäť na sever do tábora pri Unterwaltersdorfe, hoci to vyznie relatívne krkolomne. Prečo by sa totiž kráľ spred Viedne presúval, hoci len s časťou armády (jazdou) tak ďaleko na juh? Hypoteticky môžeme uvažovať, že to mohla byť snaha zamedziť prisunu nejakých posíl z juhu k Viedni alebo snád' prozaickejší dôvod, presun do ešte nevyplienených oblastí a snaha získať zásoby. Bola by tu však ešte aj iná, krkolomnejšia možnosť, že onou lokalitou spomínaného stretu bol samotný Kysek (maď. Némétújvár).⁶³ Vzhľadom na to, že v texte listiny sa spomína „*circa Novam civitatem*“, teda mesto a Kysek sa zvyčajne označoval ako „*Novum castrum*“, teda hrad (hoci pod ním mesto vzniklo), nezdá sa nám toto stotožnenie správne. Navyše, Kysek sa nachádza ešte zhruba 90 km vzdušnou čiarou južnejšie od Viedenského Nového Mesta, a táto vzdialenosť sa zdá byť priveľkou na nejaký rýchly presun.

Pred Viedňou sa teda Ondrej III. ocitol minimálne 9. augusta, kedy daroval komesovi Kemenovi, županovi Baranskému, hrad nad juhomaďarskou dedinou Nagyarsány.⁶⁴ Zachovalo sa niekoľko desiatok listín, ktoré spomínajú medzi zásluhami obdarovaných osôb účasť na bojoch pred Viedňou. Časť z nich je strohá a zaujímavými sú pre nás zvyčajne iba mená osôb, ich pôvod, predmet donácie, prípadne informácie o zraneniach či smrti v boji. Interessantnejšia je však druhá časť poskytujúca bližšie informácie o boji, ktoré nám dovoľujú urobiť si aj konkrétnejší obraz.

Kráľ sa teda utáboril pri Schwechate a jeho oddiely začali či skôr pokračovali s plienením okolia Viedne. Určite sa na tom podieľal aj oddiel Juraja, pána Solivaru, ktorého panovník, spolu s inými barónmi poslal k „*obklúčeniu*“, resp. skôr obideniu Viedne.⁶⁵ Samotné mesto by bolo ťažkým orieškom pre akéhokoľvek útočníka. O jeho dobytie sa v roku 1276 nepokúsil ani Albrechtov otec Rudolf I. Za zhruba piatimi kilometrami hradieb žilo viac než 10 000 obyvateľov, čo z Viedne robilo jedno z najväčších miest v strednej Európe. Svoju podobu dostali pritom jeho múry zhruba okolo roku 1200 a boli z väčšej časti financované z výkupného za anglického kráľa Richarda Levie srdce, ktorého zajaľ v roku 1192 rakúsky vojvoda Leopold V. Do konca storočia opevnenie ďalší vojvodovia určite nezanedbávali. Ich vylepšením, hoci tamojší mešťania by s tým najskôr nesúhlasili, bol vojvodský hrad Hofburg, ktorého štyri veže sa týčili vedľa západnej mestskej brány Widmertor.⁶⁶

Nepredpokladáme teda, že by bolo cieľom uhorskej strany dobývanie Viedne, to by bolo priveľké riziko. Na začiatku ťaženia mohli skôr počítať s otvoreným bojom, prípadne s pozícnym taktizovaním, no nič z toho sa napokon nekonalo. Albrechta totižto „*zradila*“ vlastná šľachta a ani on sám sa tomu nemohol zvlásť čudovať, keď väčšina rakúskych a štajerských elit odmietla nastúpiť do jeho armády. Dôvodov bolo viacero, ale v prvom rade to bola tvrdá vláda nekompromisného Habsburga, ktorý, zjednodušene povedané, chcel byť

⁶² GOMBOS III. Franciscus. *Ottokar von Steier*, s. 1874, č. 4146. Najnovšie s týmito vyššie spomínanými dátumami kráľovho itinerára súhlasí aj: KÁDÁR Tamás. III. András király itineráriuma (1278–[1290]–1301). In *Fons XXIV. (2018) 1. sz.*, s. 96.

⁶³ SZŐCS, Tibor. Egy (nem) tipikus alországbíró a késő Árpád-korból: Devecseri Emych fia Márton. In *ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS ACTA HISTORICA TOMUS CXXXVIII*. Szeged 2015, s. 52.

⁶⁴ CDH VI./1, s. 135-137.

⁶⁵ „*cum ad girandum ciuitatem Viennensem quosdam Barones et Nobiles regni nostri misissemus...*“ CDH VI./1, s. 123-125.

⁶⁶ K Hofburgu pozri napr. viacero štúdií v: SCHWARZ. Mario. (Hrsg.). *Die Wiener Hofburg im Mittelalter: von der Kastellburg bis zu den Anfängen der Kaiserresidenz*. Wien : Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2015, s. 28-81.

pánom vo svojej krajine a nemienil sa deliť o moc s nikým. Odpor, ako v prípade povstania vo Viedni v roku 1288, bol, prirodzene, potlačený. Vojvoda tak v lete 1291 nedisponoval dostatočnými silami, aby sa mohol postaviť útočníkom v otvorenej bitke a radšej sedel za hradbami mesta, ktoré pred pätnástimi rokmi získal jeho otec Rudolf. Ten však len niekoľko týždňov predtým – 15. júla zomrel v nemeckom Speyeri a Albrechtova pozícia ako jeho nástupcu bola, prinajlepšom, neistá. Ešte Pauler vypočítava množstvo ozbrojencov, ktoré dodali vojvodovi jeho vazali, pričom najväčší kontingent, stovku ozbrojencov mal dodať admontský opát Henrich, pričom dovedna mal disponovať troma tisícami mužov. Zdá sa to byť príliš nízke číslo, no i tak môžeme počítať s uhorskou prevahou.⁶⁷ Pre Ondreja bola táto situácia darom z nebies, no zároveň aj problémom, pretože bez triumfu na bojovom poli by bolo víťazstvo v tomto konflikte sotva možné.

Podľa Wertnera do Viedne dorazili posily rakúskej a štajerskej šľachty, no oddiely museli táboriť pre „nedostatok miesta“ a nechť mešťanov pred hradbami. Po útoku uhorských oddielov, ktoré zapálili priestor pred nimi (predmestie), sa aspoň časť týchto posíl mala stiahnuť brániť svoje domovy. Nato sa vraj Albrecht snažil o nočný prepad uhorského tábora, čo však kvôli bdelosti stráží nevyšlo.⁶⁸

Je síce obtiažne rekonštruovať na základe pár zmienok presný priebeh udalostí, no zdá sa, že Albrechta vyprovokovalo k zásahu až vypálenie viedenského predmestia. Následne na kráľovské oddiely zaútočilo „nesmierne množstvo Nemcov a Švábov“, no utrpeli porážku a „hanebne ušli“. Aspoň teda podľa listiny palatína Omodeja z rodu Aba z 15. novembra 1295 pre svojho príbuzného Benedikta, syna Merseho, ktorý za svoje služby a zranenia dostal, ináč na hrade Solivar („Sóvár“), majetok Kojatice západne od Prešova.⁶⁹ Spálenie predmestia „povestného mesta, teda Viedenského hradu“ sa spomína aj v neskoršej kráľovskej listine z roku 1300 pre toho istého Merseho.⁷⁰ Že sa tento boj odohral práve pred Hofburgom, by dokazovala aj listina z roku 1291, podľa ktorej Zador, syn Zelemeria, bojoval s rytiermi vojvodu „pred bránou hradu mesta Viedeň“.⁷¹ Boj „s vojskom vojvodu, ktoré vyšlo z mesta“ spomína aj kráľova listina z 10. novembra 1293. Uvádza, že „jednu sobotu“ poslal svojich barónov pred mesto bojovať a medzi nimi i komesa Ítema Veľkého a jeho bratov Kusa („Kwsa“) a Demetera. Podľa správy barónov mal Ítemus utrpieť ťažké zranenia, ale predsa sa mu vraj podarilo zajať nejakého nemeckého rytiera aj s jeho zbrojou a dextrariom, ťažkým jazdeckým koňom a priviesť kráľovi.⁷² Boj proti nepriateľskému šíku „pod hradom Viedeň“ sa uvádza i v ďalšej kráľovskej listine z roku 1298 pre Štefana, syna komesa Michala z významného rodu Gutkeled, ktorý v tom čase ako páža, sa „nebál

⁶⁷ PAULER, G. *A magyar*, c. d., s. 359. Celkovo k Albrechtovej politike pozri napr.: DOPSCH, Alfons. Albrechts I. von Habsburg Bedeutung für die Ausbildung der Landeshoheit in Österreich (1282-98). In *Blätter des Vereins für Landeskunde von Niederösterreich XXVII*. Wien 1893, s. 248-256. Podobne tiež: LHOTSKY, Alphons. *Geschichte Österreichs seit Mitte des 13. Jahrhunderts (1281-1358)*. *Geschichte Österreichs. Band II. Teil I*. Wien 1967, s. 65-72.

⁶⁸ WERTNER, M. *Az 1291*, c. d., s. 360. Vychádzal zo správ Otakara Štajerského.

⁶⁹ „...quando dominus Rex suburbium Austrie Ciuitatis famosissime scilicet Viennensis Castri incendio concremauit, ubi immensa Multitudo Theotonicorum et Sueuorum contra armatam miliciam eiusdem domini Regis acriter pugnatum conuenerat, quibus deuictis et turpiter efugatis dominus Rex gloriam obtinuit triumphalem...“ NAGY, Imre–DEÁK, Farkas–NAGY, Gyula. *Hazai oklevéltár 1234-1536*. (ďalej HO) Budapest 1879, s. 145-147, č. 140.

⁷⁰ CDP VIII. s. 450-453, č. 371.

⁷¹ „... cum militibus... Ducis... ante portam castris ciuitatis Viennensis laudabiliter dimicavit.“ CDH VI./1, s. 125-128.

⁷² RA II./4, s. 124-125, č. 3951.

útoku mnohých obávaných nepriateľov“ a bol ťažko zranený.⁷³ Jazdecký súboj pred mestom spomínajú aj listiny z roku 1291 a 1293. Zúčastnili sa ho Pavol, syn Rečka, a jeho brat Serefil z Turca, pričom Pavol zhodil kopijou nejakého nemeckého rytiera z jeho dextraria, no jeho vlastný kôň, vhodný do boja, bol v šíku, ako kráľovi referovali baróni, zabitý. Za to získali bratia potvrdenie donácie na majetok Pravenec na Hornej Nitre.⁷⁴ Je jasné, že Pavol sa zúčastnil rytierskeho boja, šík proti šíku. Pokiaľ teda dokázal v súboji zhodiť nepriateľského rytiera z dextraria, musel aj on sám disponovať rovnakým typom drahého rytierskeho koňa. To však listina priamo neuvádza, hoci „*kôň vhodný do boja*“ môže, aj nemusí, predstavovať dextraria. Tým mohol, naopak, vďaka svojmu pôvodu, disponovať v boji „*pod hradom Viedeň s ľudmi vojvodu*“ komes Dionýz, syn palatína Dionýza.⁷⁵

Tieto údaje dokladajú priamy stret ťažkej rytierskej jazdy z oboch strán. No zdá sa, že jazda nebola jediná, ktorá vyšla z mesta. Je pravdepodobné, že spolu s ňou vypochoďoval aj nejaký podporný oddiel pechoty. Svedčila by o tom listina Ondreja III. z 11. novembra 1291 pre Petra, abovského župana a jeho brata Jána z Drienovskej vetvy rodu Abovcov. Obaja bratia bojovali „*s ľudmi rakúskeho vojvodu*“ pod hradom Viedeň, pričom Ján utrpel zranenie šípmi na ľavej nohe, no i tak, „*zajal lukostrelca na svojom koni*“ a jeho zbroj, ako „*odvážny rytier*“ priniesol kráľovi.⁷⁶ Môžeme teda predpokladať, že rakúsku jazdu z tyla podporoval nejaký oddiel aj s lukostrelcami. Ono zajatie by znamenalo, že boj sa neodohral v bezprostrednom susedstve mestských hradieb, ale v istej vzdialenosti od nich. Na druhej strane máme doklad aj o použití kuše, pretože komes Pavol, syn „*Vincula de Fusy*“, bol pod viedenským hradom ťažko zranený na chrbte, resp. pleci a na nohe, šípmi z kuše. Kontext nám však uniká a je ťažké priradiť to k nejakej konkrétnej udalosti. Ináč odmenou pre Pavla bola zem „*Warkezu*“, zaniknutá osada východne od Jatova medzi Šaľou a Šuranmi.⁷⁷

Všeobecné správy o bojoch

Tohto boja pred Viedňou, príp. iných, sa zúčastnili viaceré ďalšie osoby, no správy o tom sú príliš kusé a obmedzujú sa len na zmienku o účasti, zranení alebo smrti. Ťažké zranenia proti nepriateľskej strane utrpel napr. Štefan, syn Mateja „*de Chan*“ (rod Csányi) z komitátu Zala.⁷⁸ Podobne, pred bránou Viedne, udatne bojoval a utrpel zranenie aj komes Benedikt, pričom jeho brat(?) Pavol tam padol.⁷⁹ Zranenie utrpel pod Viedňou tiež komes

⁷³ CDAC X. s. 295-296, č. 189.

⁷⁴ Listina z 8. decembra 1291: RA II./4, s. 88-89, č. 3841. „... *quemdam teutonicum militero cum lancea de suo dextrario deponendo, vbi equus suus aptus ad pugnam in acie per partem aduersam est interemptus...*“ CDH VI./1, s. 242-245. Iný, Fejérom publikovaný zlomok listiny z roku 1291, spomína navyše aj stratu oka. CDH VI./1, s. 186-187. WERTNER, M. *Az 1291*, c. d., s. 378.

⁷⁵ CDP VI., s. 379-380, č. 280. Dionýz z rodu Péč, bol palatínom s prestávkou medzi rokmi 1283 – 1284.

⁷⁶ „...*Johannes in sinistro pede suo per ictus sagittarum letale uulnus supportauit ipsum nichilominus sagittarium captum iu equo suo et armis uobis ut miles strennuus presentauit...*“ NAGY, Emerici. *Codex diplomaticus patrius VI.* (CDP) Jaurini, Budapestini : Typis Victoris Saueruein, Typis societatis Franklinianae, 1876, s. 373-374, č. 274. Išlo o potvrdenie donácie na Židov potok v dnešnom Drienove. WERTNER, M. *Az 1291*, c. d., s. 379. Abovcami sa najnovšie zaoberal, hoci vo vyššie spomínanej listine nevidí zajatie nepriateľského lukostrelca, ale chybne, zranenie koňa, aj: SMORONĚ, Matúš. *Rod Aba I. šľachtici z Drienova*. Prešov : Vaško Vladimír – Vydavateľstvo, 2018, s. 69-70.

⁷⁷ Listina z roku 1295. „...*comes Paulus in scapulis et pede per ictum sagitte balistarys graviter et leliter extitit vulneratus...*“ KARÁCSONYI, Béla et KRISTÓ, Gyula. *Diplomata historiam domini Matthaei de genere Chak illustrantia*. Szeged 1971, s. 7-9, č. 1.

⁷⁸ Listina z roku 1293. CDAC V. s. 79-81, č. 50.

⁷⁹ V listine z roku 1291 sa spomínajú aj Benediktovi bratia Michal Sydo a Imrich. CDAC X. s. 21-22, č. 16.

Ján, syn Marčuka z Necpál, v Turci.⁸⁰ Snáď na tom istom mieste padli aj Ladislav a Mikuláš, príbuzní satmárskeho župana a kráľovského pohárnika (z roku 1296) magistra Mikuláša, syna magistra Olivera.⁸¹ Dobrým príkladom je potom magister Synka, syn Tomáša a synovec už spomínaného Juraja, pána Solivaru, ktorý sa tiež zúčastnil jazdeckého boja proti nemeckému šíku pred Viedňou. Kráľovská listina z roku 1300 ho opisuje ako udatného a nebojácneho rytiera, ktorý v zrážke utrpel ťažké zranenia. Za to a za ďalšie vojenské zásluhy získal Podhorany v Šariši.⁸² Ešte rok predtým však, podľa listiny jágerskej kapituly, svojho synovca odmenil aj samotný Juraj, v ktorého oddiele najskôr pôsobil. Daroval mu totiž 100 hrivien ročne zo svojho príjmu zo soľného prameňa v Solivare, ako aj určité množstvo soli týždenne (polovicu cubula, teda gbelu či vedra). Zaujímavou je tu však najmä zmienka o tom, že Synka doviezol z Poľska množstvo koní, a to okrem iných typov najmä rytierskych dextrariov, v celkovej cene vraj až 1 000 mariek. Aj keď sa v listine spomína, že išlo o kompenzáciu za Synkove služby, ako aj za zásluhy na výprave z roku 1291, predsa len sa zdá, že tu išlo, viac-menej, aj o nejakú formu vyrovnania sa v súvislosti s neskorším dovozom spomínaných koní.⁸³ To by zároveň poukazovalo na istú mieru dostupnosti ťažkých rytierskych koní pre uhorské elity a ich prípadné lepšie šance v konfrontácii s ťažkou jazdou západných susedov.

K už zmieneným niekoľkým zraneným a trom padlým musíme ako obeť boja pod Viedňou priradiť aj Júlia, bratanca komesa Martina, syna Eymicha z Devecseru v komitáte Vesprím.⁸⁴ Rovnako tam padol i Ján, príbuzný Petra, syna Teodora, podľa listiny z 24. augusta 1291.⁸⁵ Aj keď to nie je úplne isté, predsa len môžeme predpokladať účasť v bojoch aj v prípade magistra Duruzla zo železnohradského komitátu. Listina z konca roka 1292 hovorí o strate „nespočítateľného“ množstva jeho servientov v boji s Nemcami. Najskôr sice išlo o konflikt z roku 1289, no bolo by logické predpokladať, že nejaké straty utrpel aj pri odvetnej akcii o dva roky neskôr.⁸⁶

Jestvuje aj skupina listín spomínajúcich účasť najrôznejších osôb na výprave, no bez zvláštnych detailov. Z vyšších vrstiev môžeme potom konštatovať účasť v prípade príslušníkov rodu Gutkeled v osobách Latharda bána, syna komesa Pavla a jeho syna Ladislava, ako i magistra Štefana, syna komesa Michala.⁸⁷ V rovnakom duchu sa uvádzajú aj komes Herbord, syn Herborda z rodu Osl⁸⁸ a Peter, syn Kompolda z rodu Aba.⁸⁹ Z nášho územia môžeme počítať ešte s účasťou Ludanickovcov, teda minimálne v prípade Fulka, syna Mikuláša („*nobilis de Ludan*“), ktorý mal bojovať v kráľovom vojsku proti Nemcom.⁹⁰

⁸⁰ Listina z roku 1295. CDH VI./1, s. 342-343.

⁸¹ CDH VI./2, s. 25-27.

⁸² CDH VI./2, s. 258-260.

⁸³ CDH VI./2, s. 213-215. KARACSONYI, János. *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig I. kötet*. Budapest : A Magyar Tudományos Akadémia, 1901, s. 170.

⁸⁴ Listina datovaná po 23. júli 1291. RA II./4, s. 61, č. 3767. Celkovo k Eymichovi pozri: SZÓCS, T. *Egy (nem) tipikus*, c. d., s. 41-62.

⁸⁵ RA II./2, s. 73, č. 3796.

⁸⁶ CDAC XII. S. 530-531, č. 433.

⁸⁷ K roku 1292: CDAC V. s. 66-68, č. 42. K roku 1298: CDH VI./2. s. 125-126.

⁸⁸ K roku 1294: CDAC X. s. 135-136, č. 92.

⁸⁹ K roku 1294 mu kráľ potvrdzuje donáciu na Domoszlo v Heveši: CDAC X, s. 145-150, č. 95.

⁹⁰ Fulko si tým vyslúžil kráľovo potvrdenie svojej kúpy Žiharca, južne od Šale v roku 1291. CDP VIII. s. 302-303, č. 249. K Fulkovi pozri: LUKÁČKA, Ján. Majetky a postavenie Ludanickovcov na Slovensku do začiatku 14. storočia. In *Historický časopis*, roč. 38, č. 1, Bratislava 1990, s. 6.

V siedmich dokladoch sa spomínajú tiež príslušníci z radov „nižšej“ šľachty,⁹¹ pričom územia Slovenska sa dotýka trojica z nich. 26. augusta 1291 kráľ schválil kúpu Tibavy (za 300 hrivien) komesom Ondrejom a Jakovom, synmi Jakova, od siedmich jobagiónov Užského hradu. Mali sa presláviť nielen na ťažení, ale navyše vystupovali ako kráľovi poradcovia.⁹² Tomu istému hradu podliehala i dedina Ruská v okrese Michalovce, ktorú kráľ v roku 1298 daroval Jakubovi Pankovi („*de Paynk*“) za služby pod Viedenským hradom.⁹³ Z Liptova potom pochádzali Bodov a Mikuláš, synovia komesa Bohumíra, ktorí podľa listiny z roku 1293 „*odvážne bojovali blízko Viedne*“.⁹⁴

Osobitými účastníkmi výpravy boli aj cirkevní predstavitelia, ktorí sa, prirodzene, na boji, na rozdiel od svojich servientov a družiny, najskôr nezúčastnili. Prínosom skôr bola ich poradná funkcia, či diplomatické služby, ako aj ich výdavky. Zo všetkých prelátov, ktorí sa spomínajú 10. júla 1291 pri Rábe, máme listinne zdokumentovanú účasť na výprave len v prípade troch z nich, hoci prítomnosť ostatných v kráľovskom tábore, či ich servientov v bojoch, je vysoko pravdepodobná. Výpravy sa teda určite zúčastnil ostrihomský arcibiskup Vladimír, ktorého návrat spomína listina ostrihomskej kapituly z 3. septembra 1291. Uvádza tiež, že sa s arcibiskupom vrátilo aj jeho osem servientov, na čele s prelátovým palatínom Andrejom („*de Ayka*“), medzi ktorými bol aj ostrihomský mešťan Albert.⁹⁵ Ďalej vieme o účasti rábskeho biskupa Ondreja a vesprímskeho Benedikta. Ten rábsky podľa listiny z roku 1292 „*tiahol s množstvom ozbrojencov, nešetiac svojich vecí*“.⁹⁶ Pri vesprímskom biskupovi listina z roku 1294 spomína jeho výdavky, ale najmä účasť jeho rytierov či príbuzných pri dobývaní hradov v Rakúsku.⁹⁷ Len všeobecne sa potom spomína aj účasť Železnohradského prepošta Michala „*na vlastné náklady*“.⁹⁸ Dôležitým však bol aj iný prepoš, kráľovský kancelár Teodor, ktorý počas ťaženia viedol kráľovskú kanceláriu, ale bol aj Ondrejovým poradcom.⁹⁹ Podľa kráľovskej listiny z roku 1293 mal mať Teodor podstatne vyššie výdavky, keďže vraj jeho „*najväčší šik rytierov a nekonečné množstvo ozbrojencov*“ dobylo pre kráľa „*mnohé hrady*“.¹⁰⁰ Aj keby tieto listiny prehánali, je jasné, že vojenské oddiely prelátov sa zapojili do bojov, čo im panovník kompenzoval rovnako ako v prípade svetskej šľachty.

Niekedy sa stretávame so svedectvom o vojenských zásluhách zo strany barónov, no ak tieto zásluhy dosvedčili vysokí hodnostári, je to o to preukázateľnejšie. Takto za magistra Jóba urgoval u kráľa Omodej Aba, s ktorým sa zúčastnil výpravy proti Albrechtovi.¹⁰¹ Podobný prípad bol i magister Tomáš syn Ratolda, ktorému jeho zranenie pravej ruky v boji, niekedy po 18. auguste 1291, dosvedčili sedmohradský vojvoda Roland, jeho bratia Štefan a Copoz,

⁹¹ Štyri všeobecné doklady o účasti na výprave: z 21. augusta 1291 CDAC X. s. 13-14, č. 11, z roku 1291 CDH VII./2, s. 147-148, rovnako aj RA II./4, s. 80-81, č. 3818, z roku 1294; CDH VI./1, s. 293-295.

⁹² CDAC XII., S. 507-508, č. 417. WERTNER, M. *Az 1291*, c. d., s. 378-379.

⁹³ CDAC X., s. 298-299, č. 191.

⁹⁴ Potvrďuje im a ich bratom dedinu Liptovský Ján. RA II./4, s. 110, č. 3910.

⁹⁵ CDAC V., s. 51-53, č. 32.

⁹⁶ LINDECK-POZZA, Irmta. *Urkundenbuch des Bargaueslandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eigenburg. II. Band.* Graz-Köln 1965, s. 266-267, č. 384.

⁹⁷ RA II./4, s. 131, č. 3968.

⁹⁸ Listina zo septembra 1291. CDP IV. S. 79-80, č. 58.

⁹⁹ Teodorovi a jeho bratom Ladislavovi a Mikulášovi kráľovna Fenenna týmto potvrdila ešte v roku 1291 svoj majetok „*Iwanch uocata iuxta Danobium*“ CDAC X., s. 36-37, č. 28.

¹⁰⁰ CDH VI./1, s. 236-240.

¹⁰¹ Listina sa hlási k 22. júlu 1291. CDP VI., s. 365-366, č. 208.

ako aj palatín Omodej. Podstatnejším než ono zranenie je však zmienka o okolnostiach, ktoré k nemu viedli. Listina totiž uvádza, že kráľ poslal svojich barónov do boja pred hradom Viedenským „*najbližšiu sobotu pred sviatkom svätého kráľa*“ (Štefana), teda 18. augusta 1291.¹⁰² Vzápätí nato sa ťaženie skončilo a začali sa mierové rokovania. Predpokladaná účasť na boji Tomášových vysokopostavených svedkov by svedčila o dôležitosti tejto zrážky. Môžeme teda predpokladať, že je práve tento stret onou jazdeckou bitkou, ktorú spomína väčšina našich správ a že práve ona priviedla obe strany za rokovací stôl.

Boje na západnom Slovensku

Čo sa týka bojov na našom území, môžeme s „istotou“ vychádzať len z troch listín. A hoci sú bohatšie na informácie, než predošlé naračné správy, predsa len majú svoje úskalia. V prvom rade je to skratkovitosť ich, nie vždy jasných výpovedí. V druhom rade je to problém chronológie, nehovoriac už o skutočnosti, že všetky sa týkajú jednej a tej istej osoby a chýbajú tu nejaké iné zdroje, ktoré by nám pomohli doplniť mozaiku udalostí. Onou osobou bol Abrahám Rufus (Ryšavý), syn Meinolda, ktorému kráľ ešte pred výpravou 24. júna 1291 daroval, okrem iného aj Holíčsky komitát a Galantu. Išlo o odmenu za jeho predošlé boje v pohraničí s vojvodom Albrechtom a za utrpené straty.¹⁰³ Situácia na západnom Slovensku pritom vyzerala podobne ako na západe Maďarska a v Burgenlande, pretože aj tu ovládal rakúsky vojvoda od roku 1289 dôležité pohraničné hrady vrátane Bratislavy. Nielen bratislavskí mešťania, ale aj šľachta z okolia sa na konci vlády Ladislava IV. pod tlakom podriadili Albrechtovej vláde, pravda, až na nášho „hrdinu“ Abraháma. Podriaďiť sa museli aj grófi z Pezinka (a zo Sv. Jura) bratia Kozma a Pavol, ktorí prišli, najskôr ešte za vlády Ladislava IV., o svoje hrady a majetky a museli ich vykúpiť z rúk Nemcov.¹⁰⁴ Niekedy po nástupe Ondreja III. na trón však musel aj Abrahám čeliť ďalším atakom zo západu. Bratislavský komitát malo totiž plieniť vraj „celé“ Albrechtovo vojsko, ktoré však Abrahám dokázal poraziť, pričom jeho ukoristené zástavy poslal kráľovi. Následne mal v bitke poraziť aj Čechov, poslaných vojvodom proti nemu. Tretia akcia však už, ako sa zdá, až taká úspešná byť nemusela. Albrecht totiž poslal svoje oddiely, aby dobyli nejaký nemenovaný drevený hrad, ktorý bránil práve Abrahám Rufus. Pritom malo padnúť pätnásť jeho servientov a päťdesiattri bolo zranených šípami. Listina mlčí o výsledku boja, no aj vzhľadom na vysoké straty môžeme skôr predpokladať, že onen anonymný hrad Abrahám neubránil. Napokon, aj keby bol Abrahám utrpel porážku, v narácii sa to nemuselo odraziť. K týmto akciám by sme mohli priradiť aj ďalšiu informáciu z tej istej kráľovskej listiny z roku 1296 a totiž, že hrad Šaštín (Sasvar) obsadený Nemcami, získal Abrahám na kráľov rozkaz naspäť do uhorských rúk.¹⁰⁵

¹⁰² „... *barrones et nobilles... sabbato proximo ante festum beati regis castrum Wyennense ad ludum bellicale missemus...*“ RA II./4, s. 72-73, č. 3795. Sviatok Štefana kráľa – 20. augusta pripadol na pondelok, keďže mierová zmluva bola podpísaná 26. augusta v nedeľu, spätne sa dostávame k dátumu 18. augusta. Pozri pozn. č. 115.

¹⁰³ KAMMERER, Emericus. *A Pécz nemzetség Apponyi ágának az Apponyi grófok családi levéltárában őrizett oklevelei. I. 1241–1526*. Budapest 1906, s. 16-18, č. 11 a s. 18-19, č. 12. GÁLIK, Zdenko. Abrahám Rufus – spoločenské postavenie, vojenské zásluhy a majetková doména (1278/1291 – 1326). Etnický a sociálny pôvod Abraháma Rufusa. In *Studia Historica Nitriensia* 22./1, c. d., s. 27-57.

¹⁰⁴ ROHÁČ, P. *Rod Kysekovcov*, c. d., s. 73-74.

¹⁰⁵ KAMMERER, E. *A Pécz*, c. d., s. 30-32, č. 19. Predtým, sme tieto udalosti, aspoň čiastočne, radili do obdobia konca vlády Ladislava IV., navyše sme Abraháma Rufusa mylne priradili ku grófam z Pezinka a zo Sv. Jura. ROHÁČ, P. *Rod Kysekovcov*, c. d., s. 73-76. Pozri tiež: MAREK, Miloš. Trnava v časoch vojen o babenberské dedičstvo. In *Trnava 1211-2011. Historické štúdie k najstarším dejinám mesta*. (RÁBIK, Vladimír a kol.). Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku; Trnava : Katedra histórie F. f. Trnavskej univerzity,

Otázkou je, kedy sa tieto udalosti odohrali. Môžeme len predpokladať, že sa tak stalo na jar 1291 po stroskotaní uhorských mierových návrhov, čo by korešpondovalo s už spomínanými bojmi južnejšie, na západe krajiny. Zdá sa, že rakúske oddiely predsa len mali nakoniec početnú prevahu, keď dokázali Abrahámove jednotky uzavrieť a obliehať na nejakom „hrade“. Potom je tu ešte otázka lokalizácie zmieneného dreveného hradu, stotožnenie so Šaštínom síce neobstoí, no môžeme uvažovať, že sa tiež nachádzal na Záhorí. Istým problémom je aj Abraháмова angažovanosť v tomto konflikte, resp. skôr to, že tento „nižšie postavený šľachtic“ mal stáť na čele odporu v Bratislavskom komitáte, hoci určite by sa našli aj osoby mocnejšie a snád' i povolanejšie. Počty jeho padlých či zranených servientov by totiž boli vysoké na osobu jeho postavenia, pokiaľ by nešlo o župné oddiely, ktorým velil. Abrahám sa pritom spája s Hlohovcom a tamojším prostredím, pričom mal byť už pred rokom 1290 v službách Matúša Čáka (Trenčianskeho).¹⁰⁶ Ďalšou na rade je potom otázka získania hradu Šaštín z rúk „Nemcov“. Nezdá sa totiž logické, podľa radenia udalostí v narácii, že sa tak stalo celkom bezprostredne po bojoch o nemenovaný drevený hrad. Skôr by sa dalo predpokladať, že sa tak stalo až neskôr, počas leta 1291.

Tieto vyššie spomínané Abrahámove zásluhy by sme mohli pripísať zrážkam s nejakými menšími oddielmi, snád' až na operácie súvisiace s obranou či dobývaním hradov. Daný predpoklad vychádza najmä z kontrastu staršej listiny z roku 1294, kde sa spomína Abrahámovo víťazstvo nad nemeckými oddielmi v bitke „blízko“ Trnavy, v ktorej opäť ukoristil vlajky nepriateľov. Podarilo sa mu tiež zajať viacerých Nemcov, no ani toto víťazstvo nevedlo k ovládnutiu samotnej Trnavy. Tú získal Ondrej III. až na základe neskoršej mierovej zmluvy. Zdá sa však, že ani táto porážka nemusela byť pre Rakúšanov fatálna. Prirodzene sa ponúka možnosť, že porazení našli útočisko za mestským opevnením a musel ich byť ešte značný počet, pokiaľ nepočujeme nič o dobývaní mesta. Daná listina vzápätí hovorí o Abrahámovom dobytí Šaštína a následne spomína pokus o dobytie Bratislavského hradu. Za tým účelom vyslal kráľ Matúša Čáka (Trenčianskeho), pričom Abrahám mal pri tejto neúspešnej operácii, utrpieť ťažké zranenia, jeden jeho servient padol a ďalší päťdesiat boli zranení. Správu o tom podal kráľovi samotný Matúš Čák a iní baróni.¹⁰⁷ Teoreticky by sa dali tieto tri udalosti spojiť do jedného ťaženia v smere Trnava – Šaštín – Bratislava. Problémom je však skutočnosť, že Matúš sa spomína len v súvislosti s Bratislavou, akoby sa práve tam spojili jeho a Abrahámove oddiely. Podľa všetkého, a to je pravdepodobnejšie, medzi ovládnutím Šaštína a útokom na Bratislavu bol nejaký „dlhší“ časový odstup, a teda išlo o dve rôzne akcie. Otázky potom vyvoláva aj Matúšova spojitosť len z jednou z akcií. Prečo by však stál mimo? Pritom medzi rokmi 1293 – 1296 bol hlavným tajníkom, v rokoch 1293 – 1297 bratislavským županom a 1297 aj palatínom, takže nemôžeme hovoriť o nepriazni kráľa a dôvodoch na absenciu prípadných správ.¹⁰⁸ Je teda nepravdepodobné, že by sa, aj vzhľadom na tieto akvizície, zúčastnil len útoku na Bratislavu, skôr môžeme povedať, že nemáme dostatok prameňov.

V ďalšej listine z toho istého roka (a s tými istými zásluhami) kráľ povýšil Abraháma a jeho príbuzného Šimona, syna Vida, z postavenia jobagiónov hradu Hlohovec medzi šľachticov. Abrahám však určite nebol nejakým obyčajným jobagiónom. Vlastnil totiž

2011, s. 190-191. Autor však predpokladá, že onen drevený hrad Abrahám ubránil. WERTNER, M. *Az 1291*, c. d., s. 354-355. Podľa autora drevený hrad Abrahám ubránil a uvažuje, že patril pod Bratislavský hrad, takže mal ležať niekde na území tamojšieho komitátu. Pozri tiež: GÁLIK, Z. *Abrahám*, c. d., s. 35-36.

¹⁰⁶ MAREK, M. *Trnava*, c. d., s. 190. GÁLIK, Z. *Abrahám*, c. d., s. 28

¹⁰⁷ CDAC X. s. 135-136, č. 92. Preklad danej listiny pozri: SEGEŠ, Vladimír – ŠEĎOVÁ, Božena, eds. *Pramene k vojenským dejinám Slovenska I/2. 1000 - 1387*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2011, č. 45, s. 147-148. MAREK, M. *Trnava*, c. d., s. 190-192. Pozri tiež: LYSÁ, Ž. *Bratislava*, c. d., 28, s. 148.

¹⁰⁸ ZSOLDOS, A. *Vitézek*, c. d., s. 24, 58, 186.

isté majetky, mal servientov, už za Ladislava IV. bol zmierovacím sudcom a neskôr (1293) i bratislavským podžupanom.¹⁰⁹

Tretia listina z roku 1297 je o niečo chudobnejšia na informácie. Začiatok narácie sa časovo vracia do predošlého obdobia, keď spomína držbu Bratislavského hradu rakúskym vojvodom a skutočnosť, že „*všetci urodzení a hostia*“ („mešťania“) *Bratislavskí*“ sa pridali k vojvodovi. Zvláštne potom pôsobí informácia, že okrem „*ťažkej vojny*“ s rakúskym vojvodom to bol aj konflikt s českým kráľom, na čo však, až na zmienené víťazstvo nad vojvodom poslanými Čechmi, nemáme oporu v prameňoch. Pravdepodobne išlo o českých žoldnierov v Albrechtových službách. Podstatnejšie je potom pokračovanie týkajúce sa Šale a Diakoviec, uvádzaných ako „*monasteria*“, ktoré Nemci z rozhodnutia vojvodu Albrechta opevnili, podľa dikcie listiny ako základne na pustošenie okolitých oblastí. Tieto však dokázal Abrahám, nie bez „*vyliatia krvi svojej a svojich servientov*“ obsadiť a vrátiť pôvodným vlastníkom, Pannonhalskému opátstvu a prepoštstvu v Turci.¹¹⁰ Otázkou je potom opäť časové zaradenie týchto udalostí. Obe možnosti, ako pred bitkou pri Trnave, tak aj po nej, sú pritom reálne. Z hľadiska „logiky geografie“ by sme až za túto dvojicu víťazstiev mohli potom zaradiť pokus o obsadenie Bratislavy.

Viacero náznakov by svedčilo, že niektorých zo spomínaných bojov sa mohol zúčastniť aj komes Martin, syn Baguna. Podľa kráľovej donácie na Šurany z roku 1296 ich získal za boje proti Čechom a Nemcom pri ochrane pohraničia v „*pokračujúcom konflikte*“. Je to príliš všeobecná informácia, za ktorou nasleduje údaj o boji proti vzbúreným barónom. No skutočnosť, že v roku 1296 vystupuje ako kastelán Trenčianskeho hradu, ho spája práve s Matúšom Čákom. Martin bol najskôr jeho servientom a musel sa osvedčiť, pokiaľ sa stal kastelánom v Trenčíne, takže by bolo do logické, ak by sa zúčastnil aj bojov s „Nemcami“ v roku 1291.¹¹¹

Celkovo môžeme skonštatovať, že naše zdroje, napriek skratkovitosti, predsa len aspoň v hrubých rysoch postihujú základné vojenské pohyby. Aj napriek neúspechu pri Bratislave, mali Abrahámove aktivity, rovnako ako aktivity Matúša Čáka, predsa len dôležitú úlohu, pretože viazali Albrechtove posádky na Slovensku a nedovolili im prípadne posilniť hlavné oddiely vo Viedni. Obdobne môžeme uvažovať o viazanosti rakúskych posádok aj južnejšie, v západnom pohraničí, čo do istej miery rozdrobilo Albrechtove sily v celkovej konfrontácii. Čo sa týka Abrahámovej operačnej základne, dá sa uvažovať práve o Hlohovci, resp. snáď aj o starej sústave hradov na Váhu, ktorý sa nám ponúka aj ako hranica útokov a plienenia Nemcov na našom území. V tomto prípade môžeme len ľutovať nedostatok informácií týkajúcich sa útoku na Bratislavu, nehovoriac o tom, že sme ochudobnení o správy ohľadom pôsobenia Matúša Čáka.

Hainburský mier

Keďže rozhodnutie nepadlo a za daných podmienok najskôr ani nemohlo padnúť na bojovom poli, hľadala, ako sa zdá, cestičky k mieru najskôr uhorská strana. Dôvody na mier a odchod Ondreja III. a jeho armády spred Viedne sa zvyčajne hľadajú v ťažkostiach so zásobovaním početných oddielov a netreba zabúdať ani na množstvá koní vo vyplienenej krajine. No za odchodom kráľa, ktorý ponechal na mieste len menší oddiel, bola skôr predbežná dohoda s Albrechtovými vyjednávačmi o zastavení bojov. Hoci nedostatok zásob a krmiva bol určite relevantný dôvod, nedá sa vylúčiť, na základe správy Rakúskej

¹⁰⁹ RA II./4, s. 128, č. 3960. MAREK, M. *Trnava*, c. d., s. 191. GÁLIK, Z. *Abrahám*, c. d., s. 32-33.

¹¹⁰ KAMMERER, A *Pécz*, c. d., s. 36-42, č. 22.

¹¹¹ Ide o konfirmáciu z listiny Karola Róberta z roku 1323. CDAC XII., s. 582-583, č. 468.

anonymnej kroniky o šesť týždňov trvajúcom more ani hrozba nejakej epidémie.¹¹² Hlavné dôvody však treba vidieť vo vojenskej stratégii, ktorá v prípade uhorskej strany celkom úspešná nebola. O dobytí Viedne sa Ondrej III. najskôr nepokúsil a ani jazdecká bitka pred bránami mesta, hoci víťazná, nemohla donútiť Habsburga ku kapitulácii. Naťahovať za takéhoto stavu konflikt teda nemalo zmysel. Viac než mesačná demonštrácia sily a dominancia v zrážkach, nehovoriac o dobytí niekoľkých hradov a vyplienené oblasti okolo Viedne, boli určite devízou uhorského kráľa. Samotný Albrecht tak bol v nejakej závideniahodnej pozícii. Preňho bola v danom okamihu prvoradým problémom otázka nástupníctva po zomrelom otcovi Rudolfovi v ríši. Tomu sa ho do konca života nepodarilo zabezpečiť, takže Albrecht potreboval mier s Ondrejom rovnako, resp. snáď ešte viac, než uhorský kráľ. Vzhľadom na to, že ho potrebovali obe strany, napokon sa zrodila relatívne rýchla dohoda.

Kronikárske zdroje k mierovej zmluve sú o niečo obsiahlejšie, než správy o bojoch. Rozsiahlejšia správa Rakúskej anonymnej kroniky uvádza, že mier uzavrel vojvoda prostredníctvom uhorských prelátov a komesov, ktorí tým vraj reflektovali spustošenie krajiny a biedu obyvateľstva. Kronikár si všima návrat Albrechtom obsadených hradov a miest do uhorských rúk, ako aj klauzulu o zničení opevnení patriacich Ivanovi z Kyseku. Zmieňuje sa však aj o vrátení zajatcov. Uzavretie mieru sa vraj nezaobišlo bez slz radosti zo strany klerikov, ktorí pripojili aj obligátny hymnus *Te Deum laudamus*. Následná oslava a hodovanie, ako aj prisahy na relikvie mali už len spečatiť uzavretý mier.¹¹³ *Annales Florianenses* tiež spomínajú sprostredkovateľstvo cirkevných predstaviteľov a šľachticov z oboch strán. Dopĺňajú však najmä, že stretnutie medzi Albrechtom a Ondrejom sa zrealizovalo na poli zvanom „Vizze“ oproti Bratislave. Na tomto priateľskom stretnutí so suitami oboch panovníkov mali byť „všetky nesvornosti odstránené“. V závere spomína otázku pohraničných hradov. Kronikár síce nemenuje priamo Ivana z Kyseku, ale to ani nemusel, takže stačilo uviesť, že hrady v pohraničí, ktoré boli často využívané na poškodzovanie Rakúska, uhorský kráľ (neskôr) zbúral.¹¹⁴

Tak či onak, mieru predchádzali rokovania. Podľa údajov Štajerskej rýmovanej kroniky sa ich prvé kolo malo odohrať ešte 20. augusta pred Viedňou z iniciatívy uhorských prelátov, hoci jednota medzi nimi panovať nemusela, napr. päťkostolný biskup bol vraj proti mieru. Proti bol tiež, po pomste túžiaci Ivan z Kyseku, ktorý vraj navrhol pokračovať v boji, prekročiť Dunaj a vpadnúť do ešte nevyplienených oblastí. Prvé kolo rokovaní tak zabezpečili obaja uhorskí arcibiskupi, Vladimír a Ján, ktorých náprotivkami mali byť pasovský biskup Bernard a sekovský Leopold I. Rozhovory sa týkali najskôr výdavkov, zodpovednosti za škody a najmä vrátenia obsadených uhorských hradov, v čom vzápätí pokračovali priamo vo Viedni. Tam sa odobrali obaja preláti v sprievode štyroch uhorských pánov asi 21. augusta. Následne, 22. augusta, sa mala odohrať prehliadka uhorskej armády a keďže bol uzavretý „pokoj zbrani“ začal sa jej ústup na východ, hoci vraj v prípade zlyhania rokovaní, či útoku Rakúšanov, sa mala vrátiť k bojovej činnosti. Kráľ najskôr vtedy opustil Rakúsko a 24. augusta ho nachádzame už v oblasti „Fe(rte)fu“ maď. Fertőfő, dnešný Neusiedl am See na severnom cípe Niezederského jazera. Všetko podstatné sa potom odohralo 25. augusta v Hainburgu, kde sa stretli zástupcovia oboch strán, starostlivo vyrátavani „našim veršotepcom“, ktorý napočítal dvadsiatku rakúskych a tridsiatku uhorských vyslancov. Medzi tými rakúskymi kladie do popredia známych rytierov Bertolda Emmerberga a Ulricha Kapellana. Z uhorských veľmožov sa tu spomína napr. mladý Matúš

¹¹² GOMBOS I. *Chronicum Austriacum anonymi*, c. d., s. 516, č. 1215.

¹¹³ GOMBOS I. *Chronicum Austriacum anonymi*, c. d., s. 516, č. 1215.

¹¹⁴ GOMBOS I. *Annales Florianenses*, c. d., s. 129, č. 307.

Čák. Definitívne rozhodnutie a spísanie mierovej zmluvy napokon padlo až nasledujúci deň, v nedeľu 26. augusta 1291.¹¹⁵

Čo sa týka samotnej mierovej zmluvy, jej tvorcami, resp. rozhodcami, boli, v mene svojich panovníkov, z uhorskej strany obaja arcibiskupi Vladimír¹¹⁶ a Ján, ako aj bán Juraj z rodu Péč, župan nitriansky a tekovský, a tiež bývalý palatín Dominik z dobockej vetvy rodu Čák. Z rakúskej strany tu figurovali opäť pasovský biskup Bernard, sekovský Leopold a z radov šľachty Štefan z Maissau a Konrád z Pottendorfu. Zmluvu pritom uzavreli v spomínanú nedeľu v kláštore minoritov v Hainburgu. Prvým bodom bolo vrátenie Albrechtom obsadených uhorských hradov a miest so všetkými právami, najmä však Bratislavský hrad s mestom, Trnavu a všetky ostatné hrady patriace šľachticom, či iným vlastníkom. Spomínajú sa však už len Kobersdorf, juhozápadne od Šopronu a samotný Kysek. Rozhodnutie o hrade Ankenstein, resp. Borl na Dráve, juhovýchodne od mesta Ptuj v dnešnom Slovinsku, bolo vzhľadom na právne nejasnosti odložené do budúcnosti. Všetky ostatné hrady, ktoré vojvoda obsadil v Uhorskom kráľovstve, mali však byť do základov zničené, aby sa odstránili príčiny predošlých rozporov, pričom termín vrátenia mali dohodnúť obaja panovníci, akonáhle by sa stretli. Ďalej sa mali obaja zdržať vzájomnej podpory nepriateľov, s výnimkou pápeža a osoby rímskeho, teda nemeckého kráľa. Dôležitá bola klauzula, podstatná po každom konflikte, a to vrátenie zajatcov, pričom tí z Rakúska mali byť sústredení v Hainburgu, kým tí z Uhorska buď v Bratislave alebo v Rábe. Aj tu mali termín určiť panovníci na spoločnom stretnutí. Následne si Albrecht poistil aj postavenie, či beztrestnosť svojich prívržencov v Uhorsku, predovšetkým bána Radislava z rodu Baboničovcov, ktorý už predtým vystupoval skôr ako prívrženec Anjouovcov. Podobne mali byť zachované aj práva a majetky uhorského kráľa v Rakúsku, či v Nemecku. Dohoda sa, vzhľadom na rozhárané pomery, relatívne „odvážne“ venuje aj ekonomickým otázkam. V prvom rade zrušeniu všetkých „falošných, nespravodlivých a nových“ mýt, daní a poplatkov v Uhorsku i v Rakúsku. Na záver deklarovali obe strany snahu o obnovu bezpečnosti a slobody pohybu na cestách pre kupcov, a to aj zásahmi proti lupičom a zbojníkom.¹¹⁷ Kráľ sa pritom v inkriminovanom čase nachádzal pravdepodobne v Bratislave, či skôr v jej okolí, keďže ešte stále ju ovládala rakúska posádka.¹¹⁸

Skutočnou bodkou bolo potom osobné stretnutie Albrechta a Ondreja III. na hraniciach „na veľkom a širokom poli“ medzi Kopčanmi (na území Petržalky) a Kitsee, zo dňa

¹¹⁵ GOMBOS III. *Franciscus. Ottokar von Steier*, c. d., s. 1876-1880, č. 4146. K Ondrejovmu itineráru: RA II./4, s. 73, č. 3796. Nejde však o lokalitu pri Szombathely, ako píše vydavateľ. Pozri: KÁDÁR, T. III. *András*, c. d., s. 97. K rokovaniam: PAULER, G. *A magyar*, c. d., s. 552-554. Podobne aj: HÓMAN, B. *Magyar*, c. d., s. 617. Osobitne si všíma štajerským kronikárom spomínaných účastníkov rokovaní. WERTNER, M. *Az 1291*, c. d., s. 362-363, 367-376.

¹¹⁶ Arcibiskupa Vladimíra označuje kráľ v donačnej listine na Rožňavu z roku 1291 za hlavného strojcu mierovej dohody. CDAC X., s. 27-30, č. 21.

¹¹⁷ „*Dominus Albertus Dux restituet omnia castra... videlicet Castrum Posoniense, cum ciuitate et suis pertinenciis regalibus; et ciuitatem Tyrnensem... Omnia vero alia, Castra nobilium, siue alterius... que dux in sua detinet potestate, ad amputandum in anthea fomitem et materiam iurgiorum, prouisum est, vt funditus euertantur. Item Castrum Coboltstroph... item nouum Castrum in Comitatu Castriferrei, quod Guzink vocatur; restituantur Domino Regi... de castro vero Borlen, siue Ankinstein, de quo dubietas vertitur... fiat quidquid dictauerit ordo iuris. Aliorum vero, siue Nobilium, siue cuiuscunque condicionis hominum castra, in regno Vngarie, que Dux in sua detinet potestate, funditus destruantur...*“ CDH VI./1, s. 180-185. PAULER, G. *A magyar*, c. d., s. 554-556. WERTNER, M. *Az 1291*, s. 363-364. ZSOLDOS, A. *Magyarország*, c. d., s. 22, 177. K bánovi Radslavovi pozri: KEKEZ, Hrvoje. Između dva kralja: plemićki rod Babonića u vrijeme promjene na ugarsko-hrvatskom prijestolju, od 1290. do 1309. godine. In *Povijesni prilozi vol. 35* (2008), p. 70-72.

¹¹⁸ CDAC X. s. 26-27, č. 20. podobne aj: HO, s. 129, č. 124.

28. augusta 1291. Tu sa mala verejne prečítať mierová dohoda a aj napriek menším komplikáciám sa nakoniec za slávnostného Te Deum a po slávnostnej hostine zakončila krátka, no krvavá kapitola konfliktu, ktorý mal však časom prerásť do spojenectva.¹¹⁹

Tento kompromis z Hainburgu bol pre Habsburga jasne nevýhodný, pretože sa vzdal všetkých predošlých výdobytkov na východe (hoci sa tak „zbavil“ hrozby Kysekovcov), no bolo to nevyhnutné, pretože potreboval voľné ruky pri rokovaní o svojej voľbe za nemeckého kráľa a možnom konflikte v ríši. A to sa na obzore už črtali problémy s domácou rakúskou a štajerskou šľachtou, ktoré sa napokon na jeseň 1291 aj vzbúрили. Oprieť sa totiž mohli o podporu salzburského arcibiskupa Konrada IV., dolnobavorského vojvodu Ota III. a aquilejského patriarchu Raimonda. Ani Albrechtov švager a český kráľ Václav II. mu nebol nijako zvlášť naklonený, skôr naopak. Takže rezignácia na uhorské akvizície bola nevyhnutná, hoci v podstate nezmiernila obavy českého kráľa z Habsburskej expanzie a priviedla Přemyslovca do antihabsburského tábora.¹²⁰

Víťazom tu bol teda jednoznačne mladý uhorský kráľ, ktorý získal naspäť všetky pohraničné hrady a mestá, ktoré boli už niekoľko rokov v rukách „Nemcov“. Aj tu sa ale napokon našla chybička krásy, z ktorej sa čoskoro stal podstatný problém. Bola ňou klauzula o likvidácii hradov v pohraničí, okrem tých, ktoré boli zmienené v mierovej zmluve. Zbúraním väčšiny z nich by pritom Ondrej vystavil svoje západné hranice istému riziku. Tento bod však v prvom rade mieril priamo na „staronové“ pozície Kysekovcov, ktorí by prišli prakticky o všetky svoje opevnenia na západe. Prečo by však Ondrej súhlasil s takouto klauzulou, priamo poškodzujúcou jeho popredných spojencov? Počítal s tým, že akonáhle získajú naspäť svoje stratené pozície a moc, obrátia sa tradične proti panovníkovi? Počítal s tým naozaj mohol, pretože spoľahlivosť a vernosť, a to nielen bratov Kyseckých, ale väčšiny šľachticov v krajine bola častokrát otázná a závislá od momentálnych okolností. Ondrej tak mohol, snád' na radu prelátov, využiť príležitosť a pokúsiť sa tak oslabiť nepriemenných magnátov. Attila Zsoldos oboch kráľových hlavných vyjednávačov, arcibiskupov Vladimíra a Jána rovno podozrieva, že „s ľahkým srdcom“ súhlasili s daným ústupkom. No tento kalkul s oslabením agresívnych oligarchov mohol byť úspešný len v prípade ich vojenskej porážky. Ináč spočíval na veľmi tenkom ľade a vyznieva skôr naivne. Za túto cenu uzavreli teda mier, ale tento viedol napokon len k ďalšej vojne na západe, no tentokrát už v rámci hraníc krajiny.¹²¹ Pomer Kysekovcov k Ondrejovi III. po mierovej zmluve predbežne nemusel znamenať otvorené nepriateľstvo. Mikuláš, Ivanov brat, bol totiž palatínom ešte na začiatku decembra 1291 a samotný Ivan bol slavónskym bánom zhruba do toho istého času. Obaja v daných hodnostiach vystupujú ako svedkovia kráľovskej listiny ešte 9. októbra 1291. Takže nepriateľstvo prepuklo až niekedy na konci roka, snád' práve so snahou o realizáciu mierovej dohody?¹²²

Názory ohľadom skutočnej realizácie tohto bodu mierovej dohody však nie sú jednotné prakticky dodnes. Zvyčajne sa berie do úvahy jej naplnenie, najmä na základe rakúskych správ, napr. *Annales Florianenses*, ktoré hovoria o daných hradoch v minulom čase ako o zbúraných. Maďarská historiografia skôr operuje s možnosťou, že nie všetky z nich boli

¹¹⁹ PAULER, G. *A magyar*, c. d., s. 556-558. WERTNER, M. *Az 1291*, c. d., s. 365-367.

¹²⁰ ANTONÍN, R. *Zahraniční*, c. d., s. 157-159. Celkovo aj: ANTONÍN, Róbert. König Wenzel II. von Böhmen und die Wahl des römisch-deutschen Königs von 1292. In *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung* 120/1, s. 2-12.

¹²¹ HÓMAN, B. *Magyar*, c. d., s. 617. RÉVÉSZ, F. Némétújvári, c. d., s. 226. SZOVÁK, Kornél – ZSOLDOS, Attila. *Szent*, c. d., s. 173-174. K hradom Kysek a Kabold pozri napr.: HORVÁTH, Richárd. Favár rejtélye, avagy mennyire régi Újvár vára? Némétújvár várának „vélelmezett” története a kezdetektől a 13. század végéig. In *A Castrum Bene egyesület hírlvele*, 18 (2015), s. 22-23.

¹²² CDH VI./1, s. 128-130. ZSOLDOS, A. *Magyarország*, c. d., s. 23, 48.

skutočne zničené, hoci isté je len to, že sa to nedotklo samotného Kyseku a niektorých iných hradov. Zničený bol však napr. hrad St. Veit (Vid) nad dnešnou obcou Velem, len 6 km juhozápadne od Kyseku.¹²³ Napokon otázka likvidácie nelegálne, bez súhlasu kráľa postavených šľachtických hradov, alebo tých, ktoré slúžili ako lúpežné základne, bola pertraktovaná ešte na krajinskom sneme v roku 1290 a potom znova aj v roku 1298. Panovník, resp. palatín si vyhradzovali právo takéto opevnenia skonfiškovať, či vrátiť pôvodnému majiteľovi a vinníkom, ktorí by neuposlúchli, hrozila aj exkomunikácia.¹²⁴

Ak išlo kráľovi o oslabenie Kysekovcov, musel byť sklamaný, čo mu jasne ukázali hneď nasledujúceho roka, keď sa, hoci len dočasne, ocitol v ich zajatí. Zaujímavé na celej „likvidácii“ pohraničných hradov je to, že detailnejšie poznáme len jeden takýto prípad skutočného „odstránenia nelegálnej stavby“. Oným hradom bol dnešný Eisenstadt (maď. Kismarton) severne od Šopronu patriaci Gutkeledovcom, resp. komesom Šimonovi a Michalovi. Kráľ jeho odstránenie zdôvodnil úžitkom pre kráľovstvo a mier. Listinou z roku 1294, keďže s operáciou súhlasili, im určil ako kompenzáciu dedinu „*Reutuchkeruy*“ s mýtom.¹²⁵ To znamená, že kráľ sa snažil o naplnenie mierovej dohody, no nebolo to zadarmo a najskôr ani nie hneď. Zsoldos toto zbúranie pokladá za dôkaz implementácie zmluvy ako aj skutočnosti, že sa brala vážne. Že sa tak stalo až v roku 1294, alebo tesne predtým, bol predovšetkým dôsledok turbulentnosti ďalšieho vývoja so vzburou Kysekovcov a zajatím kráľa, ktoré realizáciu mierovej zmluvy oddialili. No i tak môžeme pochybovať o jej celkovom vykonaní. Otázne napr. tiež je, v akom stave boli vlastne predmetné hrady po predošlých bojoch, a teda, či sa snáď niektorým vlastníkom aj neoplatilo, za nejakú kompenzáciu, súhlasiť s likvidáciou daného (poškodeného) opevnenia. Ako sa zdá, u Kysekovcov, ak sa o to vôbec kráľ pokúsil, očividne nepochodil. Signatári Hainburského mieru boli síce schopní zničiť hrady Kysekovcov, no vzhľadom na to, že vojvoda mal na konci roka 1291 a v roku 1292 ani nehovoriac naozaj dosť vlastných starostí, je nepravdepodobné, že by si mohol dovoliť angažovať sa v tejto záležitosti. Ondrej III. najskôr v tomto smere vyvíjal nejakú aktivitu, či už diplomatickú, alebo, v prípade Kysekovcov v nasledujúcom roku aj vojenskú, no výsledok určite nebol podľa jeho predstáv. Výpady súčasnej maďarskej historiografie voči Šimonovi „Kismartonomi“ a „oslava“ Ivana a jeho bratov, ktorý sa odmietli podriaďiť, vyznievajú potom dosť rozpačito.¹²⁶

Záver

Môžeme povedať, že Albrecht v rokoch 1290 – 1291 do značnej miery podcenil nového uhorského kráľa, nehovoriac už o postoji rozhodujúcej časti uhorských elít nasledovať ho proti „Nemcom“. Tento krátky, ale intenzívny konflikt mu ukázal, že s Uhorským kráľovstvom treba vážne počítať, aj napriek jeho dovtedajšej dezintegrácii. Obrovský rozdiel bol najmä v tom, že predtým, na konci 80. rokov 13. stor., sa Albrecht potýkal najmä s potenciálom jedného, hoci mocného rodu, no v roku 1291 už musel čeliť väčšine kráľovstva. V tomto prípade už išlo naozaj o nebezpečného protivníka, najmä ak urobil

¹²³ ZSOLDOS, Atilla. Város a határon. Köszeg 675 éve királyi város. In *Vasi honismereti és helytörténeti közlemények*, 2004/1, s. 7. MEYER, Wolfgang. Der Burgenbau zur Zeit der Herren von (Güssing) Güns im heutigen Burgenland. In *Die Güssinger - Beiträge zur Geschichte der Herren von Güns/Güssing und ihrer Zeit (13./14. Jahrhundert)*. Hrg. Heide Dienst, Irmtraut Lindeck-Pozza, Eisenstadt : Das Burgenländisches Landesmuseum, 1989, s. 254-255.

¹²⁴ HERUCOVÁ, Angelika. *Palatini arpádovských kráľov*. Bratislava : VEDA SAV, 2020, s. 170.

¹²⁵ CDH VI./1, s. 293-295.

¹²⁶ SZOVÁK, Kornél – ZSOLDOS, Atilla. *Szent*, c. d., s. 173. Najnovšie napr. SKORKA, Renáta. A „mohó farkas” utóda. Egy Köszegi Habsburg-szolgalatban. In *Világ történet 7 (39.) évfolyam 2017, 1.* s. 100.

vojvoda druhú chybu, a tou bolo podcenenie situácie doma a opozičných nálad šľachty vo vlastných krajinách. Toto bol najskôr hlavný dôvod skutočnosti, že v konflikte s Ondrejom III. ťahal za kratší koniec. Ak by totiž dokázal zužitkovať celý svoj vojenský potenciál z Rakúska a Štajerska, nehovoriac o ríši, prípadne tradičné spojenectvo s Meinhardom II., vojvodom Korutánskym a tyrolsko-gorickým grófom, konflikt by dopadol, ak by ho vôbec vyvolal Ondrej III., najskôr inak.

Pritom táto vojna sa nijako zvlášť nevymykala zo stredovekých meradiel a spôsobu boja, s časovým a geografickým obmedzením. Vidíme tu typicky „krátku“ kampaň v trvaní asi piatich týždňov. Celkovo medzi 18. júlom a zhruba 20. – 22. augustom 1291, pričom vrcholom bol pobyt kráľa a jeho hlavných síl pred Viedňou medzi 9. a 22. augustom. Na druhej strane sa však vynára otázka, prečo relatívne priaznivé okolnosti uhorská strana, navyše za komplikovanej situácie pre Albrechta v ríši, nevyužila „lepšie“. Vojvoda bol medzi viacerými mlynskými kameňmi a nech už bola napokon oblasť okolo Viedne akokoľvek vyplienená, je ťažké sa zbaviť pocitu, že uhorská strana sa nejako priveľmi ponáhľala uzavrieť mier. Snáď tu pôsobil tlak prelátov na mladého (a neskúseného) kráľa, ale môžeme tiež uvažovať aj o hrozbe zo strany Anjouovcov. Tak či onak, mier bol uzavretý pomerne rýchlo, a to aj na stredoveké pomery. Jeho potreba bola najskôr na oboch stranách výrazná, ak mu dali prednosť pred pokračovaním bojových operácií.

Hoci mal teda na začiatku konfliktu rakúsko-štajerský vojvoda Albrecht držbou západouhorskeho pohraničia prakticky všetky tromfy vo svojich rukách, to mu, paradoxne, pomohlo napokon len k tomu, že mal čo ponúknuť ako výmenu za mier. Bezbolestné to, najmä pre jeho ľudí spravujúcich obsadené hrady asi nebolo, no s tým sa, tvárou v tvár hrozbám a výzvam doma a v ríši, vojvoda relatívne úspešne vyrovnal. Ondrej sa tým zbavil najnebezpečnejšieho a zároveň geograficky aj najbližšieho súpera v boji o trón, ktorý navyše okupoval časť krajiny. To muselo v nebývalej miere posilniť jeho prestíž pred očakávanou konfrontáciou s Anjouovcami a zápasom o južné oblasti krajiny. Ak by sa niekto v tom čase obzrel po niečo vyše roku vládnutia mladého Ondreja III. naspäť, pravdepodobne by sa divil, ako sa situácia v krajine zmenila. A ešte pravdepodobnejšie je, že pri pohľade do budúcnosti by očakával najskôr pozitívny vývoj.

P. ROHÁČ: ANDREAS III. UND DER ÖSTERREICHISCH-UNGARISCHE KONFLIKT VON 1291

Nach der Ermordung von König Ladislaus von Ungarn wurde Andreas von Este, der Sohn des König Stephans von Ungarn, zum Nachfolger Ladislaus' gewählt. Andreas kam darauffolgend bei Herzog Albrecht I. in Wien unter. Albrecht unterschätzte jedoch den neuen König von Ungarn in den Jahren 1290 – 1291, und nicht zuletzt auch die Bereitschaft der ungarischen Eliten, den neuen Herrscher gegen die „Deutschen“ zu unterstützen. Von dem kurzen, jedoch äußerst zähen Konflikt musste er seine Lehre ziehen. Es zeigte sich nämlich, dass das Königreich Ungarn trotz der sichtbaren Auflösungserscheinungen einen ernstzunehmenden Gegner darstellt. Der größte Unterschied im Vergleich mit den 1280er Jahren, als es Herzog Albrecht grundsätzlich nur mit einer adeligen Familie zu tun hatte, zeigte sich im Jahre 1291 insbesondere darin, dass er zu diesem Zeitpunkt bereits den Großteil des Königreichs in Erwägung ziehen musste. Königreich Ungarn stellte einen gefährlichen Kontrahenten dar, zumal Albert zu diesem Zeitpunkt bereits der zweite Fehler unterlaufen ist, und zwar – er unterschätzte die heimische politische Lage und die Opposition des Adels in eigenen Ländern. Diese Tatsache war womöglich der entscheidende Faktor, der dazu beigetragen hatte, dass Albrecht im Konflikt mit

Andreas III. letzten Endes den Kürzeren zog. Wäre er nämlich in der Lage, sein ganzes militärisches Potential aus Österreich und der Steiermark, geschweige denn des Heiligen Römischen Reiches, bzw. das traditionelle Bündnis mit dem Herzog von Kärnten und Graf von Tirol und Görz Meinhardt II. zu seinem Gunsten auszunutzen, würde der Konflikt mit größter Wahrscheinlichkeit einen anderen Verlauf nehmen. Dabei stellte der Konflikt, auch bekannt als die Belagerung Wiens durch König Andreas III., keine Besonderheit dar, gemessen an den mittelalterlichen Maßstäben und der Kampfführung, als auch dem zeitlichen und geographischen Rahmen. Es handelte sich um einen „kurzen“, in etwa fünf Wochen lang dauernden Feldzug (von 18. Juli bis 20. – 22. August). Den Höhepunkt stellte die Belagerung der Stadt Wien durch Andreas III. und seinem Heer zwischen dem 9. und 22. August. Andererseits stellt sich aus heutiger Sicht auch die Frage, warum die Ungarn ihre günstige Lage nicht besser ausgenutzt haben. Herzog Albrecht I. befand sich in einer schwierigen Situation und selbst, wenn man bedenkt, dass das Gebiet um Wien größtenteils ausgeplündert wurde, neigt man zum Schluss, dass die ungarische Seite allzu schnell und geradezu überhastet auf die Friedensschließung drängte. Eine mögliche Erklärung bietet der Druck der Prälaten auf den jungen und unerfahrenen König, und selbst die Bedrohung seitens der Anjous ist nicht auszuschließen. Wie dem auch sei, wurde die von beiden Seiten des Konflikts offensichtlich ersehnte Friedensvereinbarung relativ rasch erzielt. An der Weiterführung der Kämpfe gab es beiderseits wenig Interesse.

Konnte der Herzog von Österreich und Steiermark Albrecht I. am Anfang des Konflikts das westungarische Grenzland in seinen Besitz bringen und somit alle Trümpfe in seiner Hand halten, so reichte es am Ende nur dazu, dass Gebiet als Gegenleistung für die Friedensvereinbarung anzubieten. Die Verluste waren angesichts der Tatsache, dass die Burgen in Westungarn von seinen Gefolgsmännern verwaltet wurden, sicher spürbar, jedoch musste der Herzog in Anbetracht der Bedrohungen in Österreich und der Steiermark diese hinnehmen. Andreas III. konnte hingegen seinen gefährlichsten und in der unmittelbaren geographischen Nachbarschaft residierenden Gegner um den ungarischen Thron, der noch dazu im Besitz eines Teils von seinem Lehen war, außer Gefecht setzen. Durch diesen Sieg konnte Andreas sein Prestige vor dem erwarteten Zusammenstoß mit den Anjous und dem bevorstehenden Kampf um die südlichen Gebiete des Landes erheblich stärken. Beim Rückblick auf die zu der damaligen Zeit nicht einmal ein Jahr andauernde Regierungszeit des jungen Andreas III. ist es geradezu verwunderlich, wie gewaltig sich die Lage in Ungarn binnen kurzer Zeit veränderte. Die Grundlagen zu Annahme, dass die weitere Entwicklung positiv verlaufen würde, waren jedenfalls vorhanden.

Zoznam použitej literatúry:

ANTONÍN, Robert. *Zahraniční politika krále Václava II. v letech 1283-1300*. Brno : Matice moravská, 2009, 304 s. ISBN 978-80-86488-63-9.

ANTONÍN, Robert. König Wenzel II. von Böhmen und die Wahl des römisch-deutschen Königs von 1292. In *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung* 120/1, s. 1-22. ISBN 3205787595.

DOPSCH, Alfons. Albrechts I. von Habsburg Bedeutung für die Ausbildung der Landeshoheit in Österreich (1282-98). In *Blätter des Vereins für Landeskunde von Niederösterreich*, XXVII. Wien 1893, s. 241-256.

GÁLIK, Zdenko. Abrahám Rufus – spoločenské postavenie, vojenské zásluhy a majetková doména (1278/1291 – 1326). Etnický a sociálny pôvod Abraháma Rufusa. In *Studia Historica Nitriensia* 22./I, s. 27-57.

HERUCOVÁ, Angelika. *Palatíni arpádovských kráľov*. Bratislava : VEDA SAV, 2020. 288 s. ISBN 978-80-224-1780-8.

HORVÁTH, Richárd. Favár rejtélye, avagy mennyire régi Újvár vára? Németújvár várának „vélelmezett” története a kezdetektől a 13. század végéig. In *A Castrum Bene egyesület hírlevele* 18 (2015), s. 5-24.

HÓMAN, Bálint – SZEKFŰ, Gyula. *Magyar történet I.* Budapest : Királyi Magyar Egyetemi Nyomda - Maecenas Kiadó, 1935/1990. 685 s. ISBN 963-7425-34-9.

HRUBÝ, Tomáš. *Osídlenie Dolného Považia v stredoveku. Príspevok k dejinám sídelného vývoja západného Slovenska*. Kraków – Trnava : Spolok Slovákov v Poľsku a FF Trnavskej univerzity v Trnave, 2015, 252 s. ISBN 978-83-7490-900-6.

KARACSONYI, János. *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig I. - II. kötet*. Budapest : A Magyar Tudományos Akadémia, 1901, 492, 522 s.

KÁDÁR, Tamás. Az utolsó Árpád-házi uralkodó, III. András király megkoronázásának időpontjához. In *Levéltári Közlemények*. 84. (2013), s. 3-25.

KÁDÁR, Tamás. III. András király itineráriuma (1278–[1290]–1301). In *Fons XXIV*. (2018) I. sz., s. 87-124.

KEKEZ, Hrvoje. Između dva kralja: plemićki rod Babonića u vrijeme promjene na ugarsko-hrvatskom prijestolju, od 1290. do 1309. godine. In *Povijesni prilozi vol. 35* (2008) s. 61-89.

KOSZTOLNYIK, Zoltán. III. András és pápai udvar. In *Századok 126 évfolyam, 5-6 szám* 1992, s. 646-659.

LABANC, Peter. *Vývoj šľachty na Spiši do začiatku 14. storočia*. Trnava – Krakow : 2013, 155 s. ISBN 978-83-7490-604-3.

LHOTSKY, Alphons: *Geschichte Österreichs seit Mitte des 13. Jahrhunderts (1281-1358). Geschichte Österreichs. Band II. Teil I.* Wien 1967, 403 s.

LYSÁ, Žofia. *Bratislava na ceste k privilegiu 1291. Štúdie k dejinám Bratislavy v 13. storočí*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2014, 211 s. ISBN 978-80-89396-31-3.

LUKAČKA, Ján. Majetky a postavenie Ludanickovcov na Slovensku do začiatku 14. storočia. In *Historický časopis* r. 38. č. 1, Bratislava 1990, s. 3-14.

KRIEGER, Karl-Friedrich. *Habsburkové ve středověku*. Praha : Argo, 2003, 256 s. ISBN 8072034637.

MAREK, Miloš. Trnava v časoch vojen o babenberské dedičstvo. In *Trnava 1211-2011. Historické štúdie k najstarším dejinám mesta*. (RÁBIK, Vladimír a kol.). Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku; Trnava : Katedra histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity, 2011, s. 167-196. ISBN 978-83-7490-441-4.

MEYER, Wolfgang. Der Burgenbau zur Zeit der Herren von (Güssing) Güns im heutigen Burgenland. In *Die Güssinger - Beiträge zur Geschichte der Herren von Güns/Güssing und ihrer Zeit (13./14. Jahrhundert)*. Hrg. Heide Dienst, Irmtraut Lindeck-Pozza, Eisenstadt : Das Burgenländisches Landesmuseum, 1989, s. 209-430. ISBN 9783854051053.

MRVA, Ivan – SEGEŠ, Vladimír. *Dejiny Uhorska a Slováci*. Bratislava : Perfekt, 2012, 400 s. ISBN 978-80-8046-586-5.

NOVÁK, Jozef. Residentia exercitus regis. Špeciálny spôsob datovania v Uhorsku. In *Historické štúdie I*. Bratislava : SAV, 1955, s. 205-234.

NYÁRY, B. Albert. Posthumus István, az utolsó Árpád-király. In *Századok 3, 1869*, s. 378-396.

PERNIŠ, Jaroslav. *Anjouovci. Princovia s kvetmi ľalie*. Bratislava : Ikar, 2016, 312 s. ISBN 978-80-551-4819-9.

RÉVÉSZ, Ferencz. Némethújvári Iván. Élet- és jellemrajz. Befejező közlemény. In *Erdélyi Múzeum. kötet VIII. szám 3*, Kolossvár : Erdélyi múzeum, 1891, s. 222-246.

RÁBIK, Vladimír. Spišský župan Balduin (1290-1301) a spoločenské pomery na Spiši za vlády posledného Arpádovca. In *Studia archaeologica Slovaca mediaevalia V. Človek - sacrum - prostredie*, Levoča – Kláštorisko : 2006, s. 19-48. ISBN 80-89187-15-3.

ROHÁČ, Peter. Rod Kysekovcov v boji proti uhorskému kráľovi Ladislavovi IV. a rakúskemu vojvodovi Albrechtovi I. v rokoch 1284 – 1290. In *Vojenská história 4/2018*, s. 52-81. ISSN 1335-3314.

SCHWARZ, Mario. (Hrsg.). *Die Wiener Hofburg im Mittelalter: von der Kastellburg bis zu den Anfängen der Kaiserresidenz*. Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2015, 599 s. ISBN 9783700176565.

SKORKA, Renáta. A „mohó farkas” utóda. Egy Kőszegi Habsburg-szolgalatban. In *Világ történet 7 (39.) évfolyam 2017, 1.* s. 93-124.

SMOROŇ, Matúš. *Rod Aba I. šľachtici z Drienova*. Prešov : Vaško Vladimír – Vydavateľstvo, 2018, 304 s. ISBN 978-80-8198-017-6.

SZABÓ, Károly. *Kun Laslo. 1272-1290*. Budapest : Mehner Vilmos Kiadása, 1886, 192 s.

SZŐCS, Tibor. *A NÁDORI INTÉZMÉNY TÖRTÉNETE AZ ÁRPÁD - ÉS ANJOU-KOR ELSŐ FELÉBEN (1000–1342)*. Doktori értekezés. Szeged : Szegedi Tudományegyetem, 2013, 284 s.

SZŐCS, Tibor. Egy (nem) tipikus alországbíró a késő Árpád-korból: Devecseri Emych fia Márton. In *Acta Universitatis Szegediensis Acta historica Tomus CXXXVIII*. Szeged : 2015, s 41-62.

ŠTEFÁNIK, Martin. Počiatky obchodných stykov Uhorska s Benátskou republikou za dynastie Arpádovcov. In *Historický časopis*, roč. 50, 2002, č. 4. s. 553-568.

ŠTEFÁNIK, Martin. Morosiniovci v Uhorsku za vlády Ondreja III. a dve verzie o smrti kráľovnej Tommasiny. In *Historický časopis*, 2006, roč. 54, č. 2, s. 187-200. ISSN 0018-2575.

WERTNER, Mór. Az 1291. évi magyar-osztrák hadjárat. In *Hadtörténelmi Közlemények XVII*. Budapest 1916, s. 349-386.

ZÁBORSKÝ, Jonáš. *Dejiny kráľovstva uhorského od počiatkov do časov Žigmundových*. Bratislava : Slovart, 2012, 736 s. ISBN 978-80-556-0407-7.

ZSOLDOS, Attila. *Magyarország világi archontológiája 1000-1301*. Budapest : História–MTA Történettudományi intézete, 2011, 384 s. ISBN 978 9627 38 3.

ZSOLDOS, Attila. Város a határon. Kőszeg 675 éve királyi város. In *Vasi honismereti és helytörténeti Közlemények 2004/1*, s. 5-14.

ZSOLDOS, Attila. *Vitézek, ispánok, oligarchák Tanulmányok a társadalom- és a hadtörténetírás Határvidékéről*. Budapest : HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum 2016. 272 s. ISBN 978-963-7097-76-8.

SEGEŠ, Vladimír. *Od rytierstva po žoldnierstvo. Stredoveké vojenstvo v Uhorsku so zreteľom na Slovensko*. Bratislava : MO SR vo Vyd. a inf. agentúre, 2004, 263 s. ISBN 80-88842-73-5.

SEGEŠ, Vladimír - ŠEĐOVÁ, Božena, eds. *Pramene k vojenským dejinám Slovenska I/2. 1000 - 1387*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2011, 288 s. ISBN 978-80-89523-13-9.

SZOVÁK, Kornél – ZSOLDOS, Attila. *Szent István és III. András*. Budapest : Kossuth kiadó, 2003, s. 171. ISBN 963 09 4461 8.